

INSTITUT ALTERNATIVA

”SLUČAJ PRVE BANKE”

Iskustva za supervizora i ostale donosiocce odluka

Podgorica, maj 2009. godine

Naziv publikacije:

Slučaj Prve Banke

Iskustva za supervizora i ostale donosioce odluka

Izdavač:

Institut Alternativa

Dalmatinska 78, Podgorica, Crna Gora
tel/fax: 020 238 294, 238 626, 238 087, 238 276
e-mail: info@institut-alternativa.org
web site: www.institut-alternativa.org

Za izdavača:

Stevo Muk, Predsjednik Upravnog odbora

Autor:

Mila Kasalica

Pokrovitelj:

Pripremu studije podržala je Fondacije Fredrich Ebert

Priprema i štampa:

Studio Mouse

Tiraž:

200

Sadržaj

I Uvod - Executive Overview

II Geneza poremećaja na bankarskom tržištu Crne Gore

- *Opis početne poslovne pozicije reformi bankarskog sektora zemlje, odnosno pozicije male regionalne banke i dalje*

- *Marketinška kampanja i poslovnu politiku PB CG 1901*

- *Struktura vlasništva/upravljačkog odbora*

- *Kako je banka došla u situaciju visokog sistemskog rizika*

III Mjere javne politike

- *Rješenja prethodnog Zakona o bankama*

- *Dešavanja prilikom donošenja novog Zakona o bankama i ponašanje Skupštine Crne Gore*

IV Naučene lekcije i preporuke

Skraćenice

CG- Crna Gora

CB CG- Centralna banka Crne Gore (u tekstu su za ovu instituciju kao sinonimi korišćeni izrazi: nacionalni kontrolor/nacionalni regulator/nacionalni supervizor)

CBM- Central Bank of Montenegro

PB CG 1901- Prva banka Crne Gore, osnovana 1901, ad Podgorica

CKB- Crnogorska komercijalna banka ad Podgorica

PDG SO GEN- Podgorička banka ad Podgorica, Societe Generale Group

ATM- AtlasMont banka ad Podgorica

OPPO- Opportunity banka ad Podgorica

HAAB CG- Hypo Alpe Adria banka ad Podgorica

FFB- First Financial banka ad Podgorica

Invest- Investbanka ad Podgorica

KOM BUD- Komercijalna banka ad Budva

HPDG- Hipotekarna banka ad Podgorica

NLB MNE- Montenegro banka ad Podgorica, NLB Group

MoF- Ministarstvo finansija

MMF (IMF)- Međunarodni monetarni fond

SB(WBG)- Svjetska banka

FSAP- Financial System Assesment Project

BIS- Bazelski komitet za superviziju banaka

DEM- njemačka marka

€/EUR- euro

1. Uvod - Executive Overview

Jednostrano uvođenje strane valute (1999-DEM; 2002-€) predstavlja početak novog perioda razvoja bankarskog sektora nacionalne ekonomije i, posljedično, inoviranih rješenja i potpunijih inicijativa u sferi regulative za oblast kontrole poslovanja banaka unutar zemlje.

Period reformi obilježavaju konsolidacija i neveliki broj stečaja i likvidacija pojedinih banaka, kao i uspostavljanje i jačanje internih, administrativnih i institucionalnih kapaciteta unutar CB CG, nacionalnog kontrolora banaka. Od 2005. godine značajne stope rasta depozita posljedično rezultiraju rastom bankarske aktive, posebno kreditnog portfelja banaka, čime se pozitivno pokreću i ubrzavaju ukupne reformske promjene u ekonomskom sistemu CG.

Do polovine 2006. godine Prva banka Crne Gore, osnovana 1901, je predstavljala malu banku iz radničkog grada centralnog dijela zemlje. U narednih par godina ova banka je uspjela, različitim neprincipijelnim modelima investiranja u kapital banke od strane velikog broja domaćih biznismena i političkih profila, a i uz agresivno, ali ne uvijek poslovno, sakupljanje depozita na tržištu, da se uveća za preko 24 puta, a za manje od dvije godine da začelje tržišnog učešća u sistemu zamijeni drugom pozicijom među konkurentima. Agregatno, ova malena banka iz provincije odjednom dobija značajne fondove za proširenje i implementaciju neodržive zablude da se samo na osnovu sveprisutne marketinške kampanje i uz tim upravljačkih i menadžerskih profila bez detaljnijeg iskustva u praćenju rasta banke, može ostvariti, u veoma kratkom roku, strateški nefizibilna ambicija preuzimanja leaderskog mjesta u bankarskom sistemu.

Polovinom 2007. godine, a značajnije, transparentnije i jasnije početkom 2008. godine, uočavaju se prvi strukturniji tržišni signali o limitiranoj likvidnosti PB CG 1901, koja je najjače bila izražena kroz nerealizaciju naloga domaćeg i inostranog platnog prometa. Javno suočavanje sa poremećajem ugrožavanja ukupne likvidnosti PB CG 1901 se institucionalno prihvata relativno kasno, krajem oktobra 2008. godine, čime se ukupni bankarski sektor dovodi u stanje sistemskog rizika koje je ličilo na početke 90-tih, i time imalo snažan negativan reputacioni efekat na ukupan finansijski sistem zemlje.

Krajem prethodne godine, donosi se zakonsko rješenje o zaštiti bankarskog sektora od negativnih efekata globalne finansijske krize, koji obezbjeđuje sistemske i regulatorne mehanizme za odobrenje kreditne podrške PB CG 1901 u vrijednosti od €44 miliona, s ciljem umirenja ukupnog tržišta i zaustavljanja panike; smanjenja nepovjerenja komitenata; izvršenja nagomilanih naloga unutrašnjeg i inostranog platnog prometa koji su, niz mjeseci ranije, bili slagani u dokumentaciji banke.

Sistemske rekapitulirano, u posljednjih pet godina ukupnih reformi nacionalne ekonomije institucionalno/politički kontinuirano je jačala opcija neoliberalnog promišljanja da je supervizija finansijskog sistema nepotrebna, što je na kraju rezultiralo pasiviziranjem nacionalnog regulatora banaka već krajem 2006. godine. Stoga je neuspješnost CB CG da anticipira autohtone uzroke krize likvidnosti unutar bankarskog sektora zemlje, izazavane krizom u PB CG 1901, stručno iznenađujuća, ali sistemski očekivana. Uočeni institucionalni nedostaci u sprovođenju ovlašćenja se mogu i moraju ispravljati pošto ekonomski sistem Crne Gore nema kapacitete da istrpi urušavanje postignutih nivoa bankarskog poslovanja, jer se samo na taj način održava i produbljuje povjerenje koje građani još uvijek imaju prema bankarskom sektoru zemlje.

2. Geneza poremećaja na bankarskom tržištu Crne Gore

1.1 Opis početne poslovne pozicije reformi bankarskog sektora zemlje, odnosno pozicije male regionalne banke i dalje

Uvođenje modela sistemske dolarizacije/eurizacije monetarnog okvira Crne Gore u novembru 1999. godine (odnosno u januaru 2002. godine) predstavlja početak novog perioda razvoja bankarskog sektora nacionalne ekonomije i, posljedično, inoviranih rješenja i inicijativa u sferi bankarske regulative i kontrole poslovanja banaka unutar zemlje.

Na osnovu Zakona o Centralnoj banci Crne Gore ("Sl. list RCG", br. 52/00, 53/00, 47/01, 04/05) uspostavljaju se ovlašćenja i odgovornosti ove institucije koji se odnose na bankarsku superviziju, čime se obezbjeđuje minimalni pravni okvir unutar državnih okvira širih zajednica (SR Jugoslavija, Državna zajednica Srbije i Crne Gore) za uspostavljanje i inovirano determinisanje značaja i uloge jakog i stabilnog bankarskog kontrolora u procesu razvoja bankarskog i finansijskog sektora, ali i ukupnog privrednog sistema zemlje.

U periodu od 2002.g. kada se formira CB CG, postavljaju se administrativni i organizacioni temelji praćenja ukupnih poslovnih promjena u bankarskom sistemu nacionalne ekonomije.

U CG je tokom godina reformi i stabilizacije poslovalo desetak banaka¹, sa licencom za sveukupno bankarsko poslovanje, gdje nacionalni regulator dodatno odobrava poslovanje banaka u vezi sa hartijama od vrijednosti (kastodi, dilersko-brokerski poslovi).

Bankarska aktiva (tabela br. 1) je, u inicijalnom periodu od tri godine, blago rasla, jer su naslijedene neusklađenosti iz prethodnog sistema centralizovanog poslovanja zahtijevale određeni vremenski period da se:

- identifikuju potencijalno zdravi i razvojno orijentisani bankarski subjekti,
- kapitalno se restrukturiraju banke, na osnovu pažljivo definisanih shema od strane Ministarstva finansija CG,
- započne se proces privatizacije i kontinuiranog daljnjeg razvoja bankarskog sektora zemlje.

Od 2005. godine značajne stope rasta bankarske aktive, posebno kreditnog portfelja banaka, pokreću i obilježavaju ukupne pozitivne promjene u ekonomskom sistemu CG.²

*"Kretanja na finansijskom tržištu su bila izuzetno ohrabrujuća. Iznos odobrenih kredita je povećan za 124%, depoziti su povećani za 120%, štednja stanovništva za čak 184%, a aktiva banaka je povećana za 105%. Banke imaju visok nivo likvidnosti, te stoga, tokom 2006. godine nije bilo korišćenja ni dijela izdvojene obavezne rezerve, niti kredita za likvidnost. Proces privatizacije bankarskog sistema gotovo da je u potpunosti okončan i država kao direktni vlasnik više ne posjeduje akcije banaka."*³

Tabela br. 1 Pregled kretanja bankarske aktive pojedinačno i na agregatnom nivou (u 000 €)

Banka/Period	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
HBCG	79.005	60.233	31.827	18.571	48.160	69.079	74.759
POD SO GEN	70.246	53.263	59.015	86.105	133.795	177.723	222.421
NLB MONT	46.007	65.058	112.047	129.058	225.639	402.279	468.546
AMB	52.205	35.651	47.086	63.133	87.512	146.077	157.637
OPPORT	11.352	17.078	25.797	52.299	139.141	168.550	168.570
PB CG 1901	10.915	13.681	13.753	22.449	102.218	468.539	489.731
KB BUD	-	11.364	17.985	27.673	45.976	77.247	76.964
CKB	62.285	93.430	136.863	296.469	547.696	1.025.972	1.134.076
HAA B	-	-	-	-	87.153	414.993	482.283

1 U Godišnjem izvještaju o radu CB CG Sektora za kontrolu banaka za 2003. godinu specificira se da je 17/03/2003 godine na osnovu odluke Ministarstva finansija otpočeo postupak zatvaranja i prestanka rada tzv. off-shore banaka, i bankarskih računa koji su se vodili unutar registra kod ministarstva i nisu bili subjekti pod kontrolom CB CG. Ukupna navedena procedura je završena do 24/07/2003. godine, a sa nezvaničnih 500 dozvola, broj je sveden na svega 15. Ova procedura je bila sprovedena na osnovu jakog pritiska akreditovanog diplomatskog kora u CG i šire.

2 Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste CB CG za 2006. godinu;

3 Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste CB CG za 2006. godinu;

INVEST	-	-	-	-	14.124	19.538	20.923
FFB	-	-	-	-	-	6.364	13.754
Ukupno sistem	332.015	349.758	444.373	695.757	1.431.414	2.976.361	3.309.664

Izvor: Godišnji izvještaji glavnog ekonomiste CB CG za period 2002-2008. godine; Godišnji izvještaji o radu Sektora kontrole od 2003-2006. godine, kao i bilanci banaka koji se objavljuju na web stranici CB CG;

Učešće državnog kapitala u ukupnom bankarskom sektoru od četvrtine (22.6%) u 2003. godini se svodi na neznatne procenete upliva već na kraju 2006. godine (3.6%). Brzo i efikasno sprovedena privatizacija bankarskog sektora je predstavljala, kao i u mnogim državama u regionu, jasan sistemski signal za dolazak inostranih investitora, zainteresovanih za visoko izražene profitne marže koje su se mogle ostvariti u sistemu.

Kreditni portfelji banaka, početno finansirani domaćim depozitima, a potom dodatno i inostranim finansijskim izvorima⁴ pokrivaju snažne zahtjeve za privrednim i individualnim poboljšanjima poslovanja i življenja. Nakon perioda od decenije i po “suše” potencijalnih kreditnih sredstava, jaki ekonomski bum privrede i rast, iako ne konzistentan i podržan održivom dinamikom, zarada i ostalih individualnih prihoda u sistemu (prihodi od nekretnina, prihodi od ulaganja na tržište kapitala, prihodi od turizma i sl.) posljedično vode visokim stopama rasta kredita u bankama, koje će s kraja 2007. godine rezultirati potrebom administrativnog ograničenja rasta kreditnih portfelja banaka u skladu sa procentualnim nivoima definisanim od strane CB CG pripadajućom odlukom.

“Bankarski sistem se pokazao da je uz turizam, vjerovatno, najznačajniji pokretač privrednog rasta. Stopa rasta kredita u prethodnoj godini je bila previsoka i vodila je nizu negativnih efekata. Značajan dio kredita je korišćen za kupovinu uvoznih potrošnih dobara što je vodilo pogoršanju deficita tekućeg računa platnog bilansa. Velika kreditna ekspanzija je vodila i povećanju agregatne tražnje što je vodilo dodatnim inflacionim pritiscima.”⁵

Kao što potvrđuju podaci iz tabele br. 1, Prva banka Crne Gore, osnovana 1901 (u daljem tekstu: PB CG 1901) je do kraja 2005. godine predstavljala malu banku, iz centralnog radničkog grada Nikšića, sa učešćem u aktivni ukupnog bankarskog sektora zemlje oko 3%, a učešćem u akcijskom kapitalu sektora manjim od 7%.

U ovom periodu se, kondolidacijom bilansa banke od strane države kao najvažnijeg povjerioca, definiše prvi korak daljnijeg razvoja ove banke, jer se učešće državnog kapitala u akcijskom kapitalu banke uvećava sa 7% (€2.98 miliona) u 2003. godini, na značajnih 72% (4,33 miliona) u 2005. godini, čime se postavljaju osnove za postupak privatizacije prema zainteresovanim investitorima.

Prodaja ukupnog broja akcija CKB-a, lidera u bankarskom sektoru, na kraju 2006. godine, velikoj međunarodnoj bankarskoj grupaciji OTP iz Mađarske, određenom broju politički i poslovno povezanih pojedinaca u CG donosi značajne prihode, koji se opet u istom krugu odlučuju da reinvestiraju raspoloživa sredstva u bankarski sektor CG kupovinom malene banke iz provincije, odnosno otkupom državnog portfelja akcija tadašnje Nikšićke banke ad Nikšić.

Već je u ovom trenutku postojeća regulativa⁶ o procjeni intergriteta investitora u akcije banaka, stručno definisanih kao “fit&proper” testovi za akcionare banke, bila u cjelosti zanemarena/nesprovedena od strane domaćeg regulatora, jer bi stroga primjena, ionako slabijih, pravila značila odbijanje zahtjeva za sticanjem akcijskog učešća, posebno nakon sticanja akcija preko kvalifikovanog učešća od 10%. Jer, ako nisu bili sporni raspoloživi fondovi potencijalnih investitora, koji su se stekli u najvećem dijelu prodajom akcija CKB-a, ukupni poslovni, profesionalni i bankarski profili novih akcionara u PB CG 1901, posebno preko granice kvalifikovanog učešća, nisu ispunjavali minimalne standarde unutar njihovih poslovnih biografija vezanih za značajno finansijsko znanje i iskustvo, koji su kao stručni argumenti mogli strukturno podržati davanje saglasnosti regulatora za sticanje većih udjela u akcijskom kapitalu od minimalne desetine.

4 “Pozajmice banaka - Neadekvatno usklađenu ročnu strukturu kredita i depozita banke nadomješćuju kreditima iz inostranstva, uglavnom od matičnih banaka. Ukupne pozajmice su iznosile 536,2 milion eura na kraju 2007. godine (17,9% ukupne pasive), od čega se 95,7% odnosilo na pozajmice iz inostranstva.”- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste CB CG za 2007. godinu;

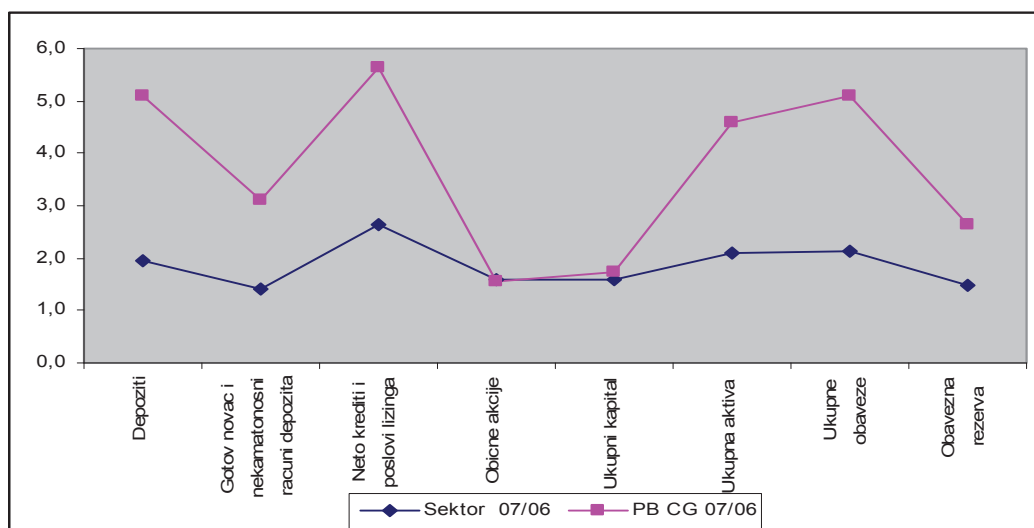
5 Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste CB CG za 2007. godinu;

6 Spisak ukupne zakonske i podzakonske regulative za sferu bankarske supervizije se nalazi u Anexu ovog teksta;

Limitiranost rješenja postojeće regulative za bankarsku superviziju u vezi testova integriteta koristi se od strane akcionara banke, pošto im omogućava da zanemare opšta profesionalna pravila i imenuju članove upravnog odbora PB CG 1901, koji su imali nikakvo ili nedovoljno bankarsko znanje i iskustvo. Profili članova Upravnog odbora PB CG 1901 su objedinjavali iskustva pojedinaca iz pozorišnih i marketinških djelatnosti, diplomatskih i menadžerskih djelatnosti, vlasničkih individualnih aktivnosti, kao i predstavnike dvije značajne lokalne kompanije: elektroenergetske i osiguravajuće kompanije. Međutim, ukupno poslovno iskustvo na osnovu kojeg bi se moglo planirati snažno poslovanje banke članovi novoizabranog upravljačkog organa nisu imali.

U grafiku br. 1 i 2 jednostavnim pregledom su predstavljeni indeksi rasta najvažnijih parametara bilansa stanja PB CG 1901 i bankarskog sektora u uporednim periodima.

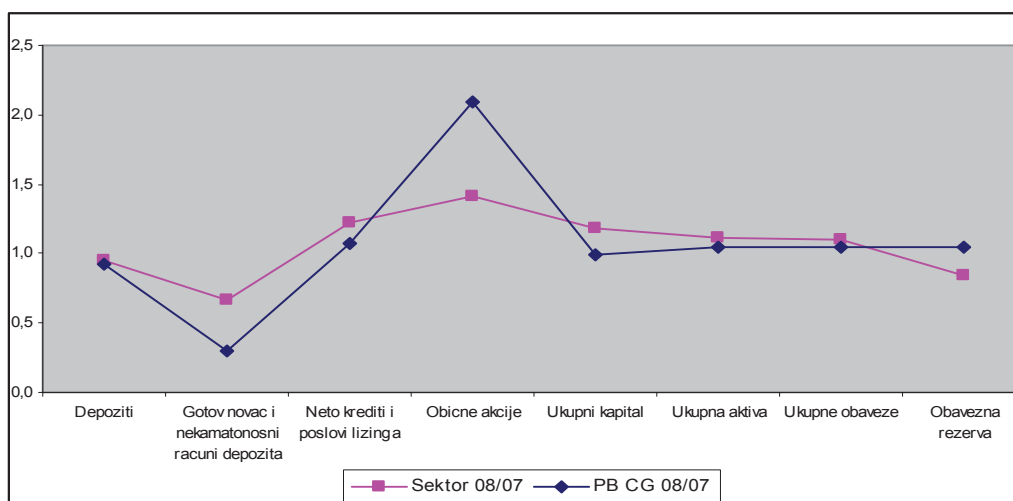
Grafik br. 1- Trendovi rasta osnovnih parametara PB CG 1901/sektora u periodu 2006/2007

Izvor: Bilansi banaka koji se objavljuju na web stranici CB CG;

Samo u toku 2006. godine, prve godine “napada/osvajanja tržišta”, PB CG 1901 je porasla u aktivi za 3.5 puta, i na tako uvećanu osnovicu istovjetnu stopu rasta aktive ponovila i u 2007. godini. Ukratko, za manje od tri godine banka je porasla za preko 24 puta u odnosu na malu osnovicu s kraja startne 2005. godine, a za manje od dvije godine je začelje sistemskog učesća zamijenila drugom pozicijom u bankarskom sistemu zemlje, uz strateški nefizibilnu ambiciju preuzimanja leaderskog mjesta u što kraćem roku.

Grafik br. 2 Trendovi rasta osnovnih parametara PB CG 1901/sektora u periodu 2007/2008

Izvor: Bilansi banaka koji se objavljuju na web stranici CB CG;

Rast u 2007. godini ukazuje na kontinuirano izražene nivoe/stope rasta svih bilansnih pozicija banke. Na kraju 2008. godine samo su obične akcije nominalno porasle iznad prosjeka sistema (grafik 2), jer je sprovedena sporna dokapitalizacija (detaljno obrađena u narednim poglavljima). Ipak, ukupni kapital banke se smanjio ispod prosjeka sektora jer su se na kraju 2008. godine, po prvi put, morala unijeti u knjige banke značajna rezervisanja za velike rizike, potencijalne gubitke u kreditnom portfelju.

Poređenje trendova rasta glavnih parametara sektora i PB CG 1901 potvrđuje raspolaganje banke sa manjim iznosima gotovog novca u odnosu na sistem na kraju 2008. godine, dok mjere ograničenja kreditnog rasta u toku 2008. godine uspijevaju da ujednače rast svih ostalih parametara kod predmetne banke (grafik 2) u odnosu na ukupan sistem.

Potrebno je napomenuti, da snažan priliv depozita ne prati odgovarajuće izdvajanje sredstava za obaveznu rezervu u posmatranom trogodišnjem periodu. Problematika likvidnosti detaljnije će biti obrađena u odeljku pod 2.5, ali treba istaći da su niski nivoi izdvajanja za obaveznu rezervu jasno ukazivali na potencijalno sporno mijenjanje veličine i uloge jedne banke u sistemu.

Institucionalni i administrativno-stručni kapaciteti nacionalnog regulatora primijećuju ove potencijalno uzurpirajuće signale, međutim povremene kontrole likvidnosti⁷ ne rezultiraju u korektivnim mjerama koje bi već u 2007. godini bile cjelishodne i vodile umirivanju “pregrijanog” rasta PB CG 1901, koja nije imala ni internih kvaliteta ni eksternih mogućnosti da uspješno sprovede nepravilno postavljenu strategiju dostizanja pozicije lidera u bankarskom sektoru zemlje.

Realno sagledavajući, lider-CKB je na početku procesa neloyalnog “osvajanja” tržišta od strane PB CG 1901 bio deset puta veći po skoro svim parametrima od predmetne banke. Taj omjer razlika, na osnovu podataka s kraja 2008. godine, bi značio da bi PB CG 1901 trebala da poraste duplo (preko pola milijarde eura), ali ne bi ni dalje mogla da prestigne bilansne parametre CKB. Dodatno, stručno uznemirava identifikovani trend da se strateška pretpostavka PB CG 1901 zasnivala na ideji da se ni jedan konkurent u sektoru neće uopšte više razvijati u toku budućeg perioda u kojem PB CG 1901 treba zauzeti željeno “lidersko mjesto”.

Na kraju, vrijedno je pomenuti da je u toku 2007. i tokom prve polovine 2008. godine PB CG 1901 sa jednom filijalom u gradu osnivanja, raširila mrežu poslovnica, filijala i šaltera po cijeloj zemlji na 37 organizacionih jedinica, gdje je profitabilnost banke na kraju 2007. godine još uvijek bila u vrijednostima koje su nominalno opravdavale značajno proširenje poslovne mreže. Međutim, bez analitičkog pristupa u vezi sa klijentima, analizom depozitnih, kreditnih i ostalih indikatorima poslovanja koji bi otvaranje mreže detaljnije dokumentovali i razvojno potvrdili, ulaganja u mrežu realno su ukazivala na dugoročno nejasnu rasprostranjenost poslovnih jedinica.

1.2 Marketinška kampanja kao osnov rasta PB CG 1901

Na kraju 2006. godine već je bio primjetan zaokret u pristupu konkurentima i klijentima na bankarskom tržištu CG, jer je u toku posljednjeg kvartala ove godine PB CG 1901 započela nekontrolisani, strateški nekanalisan rast svih bilansnih pozicija, osim onih pozicija koje su vezane za pokriće rizika i održive rezerve likvidnosti. Dva aspekta dopadljivo šarenolike, ali bankarski neutemeljeno sastavljene marketinške kampanje “osvajanja” ukupnog tržišta se izdvajaju kao važna za ukupnu analizu:

prvi, javni, transparentni, troškovno visoko izražen, koji se odvijao preko sredstava informisanja i drugih reklamnih medijskih i ostalih platformi agresivne i maksimalno prisutne “poruke” o formalno stogodišnjoj tradiciji, kvalitetu, novini, značaju, liderstvu PB CG 1901;

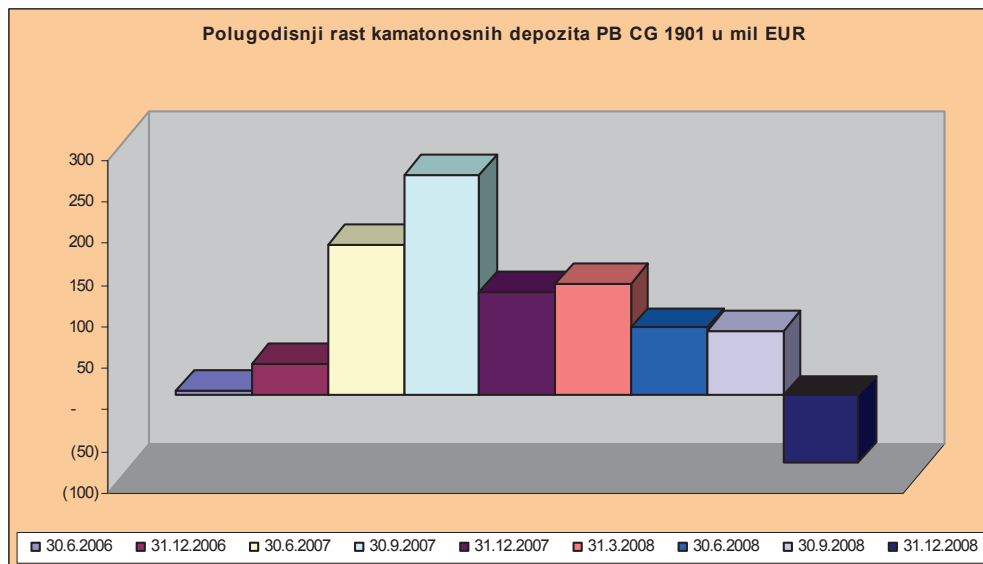
drugi, neformalni, odsutan iz javnosti, kreditno visoko izražen, a koji se odvijao po manje/više poznatim sastajalištima poslovnih ljudi u CG, s ciljem preuzimanja klijenata bez jasne perspektive o suštini projekata i poslovnih inicijativa koje se trebaju realizovati odobrenim kreditnim podrškama; PB CG 1901 menadžerima bilo je važno da klijenti samo “dođu u banku”, odnosno “da ne budu kod drugih konkurenata”⁸.

⁷ Nezvanične informacije sakupljene u kontaktu sa različitim profilima finansijske i bankarske struke potvrdili su slanje timova kontrolora u PB CG 1901 već tokom 2007. godine, s ciljem praćenja likvidnosti navedene banke. Međutim, zvanični zapisnici o sprovedenim kontrolama se ne dostavljaju na raspravu Savjetu CB CG, koji je jedino nadležan da odlučuje o korektivnim mjerama prema bankama u CG, što znači da rezultati neposrednih kontrola ostaju na nivou operativnih saznanja malog broja ljudi unutar CB CG;

⁸ IA ističe da su zvanični izvori u vezi sa ovom problematikom bili maksimalno limitirani, jer se o saradnji sa PB CG 1901 nije i još uvijek se ne razgovara na stručan način, kako među komitentima, tako i među širom javnosti CG;

Prvi aspekt kampanje rebrendiranja je imao određeni uspjeh. Banka mijenja ime koje je upućivalo na promjenu uloge provincijalne banke (Nikšička banka) u ime banke koja je preuzela/izabrala datume iz istorije crnogorskog bankarstva vezane za malene štedionice formirane s početka XX stoljeća koje su radile po većim varošima tadašnje kraljevine. (Prva banka Crne Gore osnovana 1901 ad Podgorica)⁹

Grafik br. 3: Trend rasta kamatonosnih depozita kao posljedica marketinške kampanje

Izvor: Bilansi banaka koji se objavljuju na web stranici CB CG;

“Napad na tržište”, odnosno preuzimanje depozita pravnih lica, u malenoj nacionalnoj ekonomiji kva je Crna Gora zahtijeva primjetno manje sredstava od “napada” na klijente- građane koji su nakon negativnog iskustva sa štednjom s početka 1990. godine, i pored protoka više od decenije, nerado mijenjali banke sa kojima posluju, najviše u oblasti zarada i na početku procesa zaduživanja za kućne potrepštine i ostale potrebe domaćinstava. Malene štediše, prije svega penzioneri i zaposleni po državnim ustanovama prihvataju u značajnom broju “međ” potrošačkih kredita, olako ponuđen od PB CG 1901 i prelaze sa neznatnim ili većim depozitima u banku.

Međutim, sve ukupno ovo su bila neznatna sredstva iz kojih banka nije mogla ni u jednom fizibilnom scenariju da realizuje svoje liderske ambicije. Stoga je investiranje vremena i resursa banke da se u cjelosti sprovede drugi aspekt kampanje bio mnogo značajniji i zahtijevao maksimalne napore menadžerskih timova PB CG 1901 (grafik br. 3). Realizacija ove ravni marketinške kampanje se sprovodi u periodu snažne prodaje nekretnina u primorskim opštinama, uz uticaje različitih poslovnih i ostalih javnih struktura da se fondovi koji su dobijeni prodajom opštinskih ili privatnih zemljišta unaprijed dogovoreno usmjeravaju prema banci.¹⁰

Snažan priliv kamatonosnih obaveza za depozite širokog kruga klijenata PB CG 1901, koje je banka brojala i do 75 hiljada¹¹ iako nastavljen u 2008. godini nije imao ni dinamiku ni stope rasta kao u prvom “naletu” (do septembra 2007. godine) na poznate i nepoznate crnogorske poslodavce. Razlozi su bili veoma jednostavni i realno poslovni:

- u nepune tri godine snažnog rasta crnogorske ekonomije lokalni menadžeri i investitori su naučili i poštovali pravilo “potrebno je raditi sa bankom koja prati poslovanje i koja ispunjava dogovore”;
- biti oprezan kod davanja zaloga;
- biti odsutan iz javnosti i medija, jer se glavni biznis profili u CG nisu razvili na osnovu ekonomskih principa, nego na osnovu date šanse da budu učesnici u unosnim poslovima;
- biti pažljiv kod prezentovanja podataka i odnosa prema zaposlenima;

⁹ *Novi poslovi na 107. rođendan*, dnevni časopis Republika, mart 2008;

¹⁰ *Rusi na Maljeviku grade hotel, vile apartmane i marinu* - dnevni časopis Vijesti, 11/09/2007 godine;

¹¹ *Mart 2008. godine, Vijesti*;

Bez obzira što lokalna poslovna pravila još uvijek podsjećaju na rudimentarni odnos prema biznisu, malo značajnih poslodavaca koji su poslovali u CG se pridruživalo sopstvenim računima i depozitima u račune PB CG 1901. Nađena je prihvatljiva, prećutna taktika glavnih menadžera relativno velikih preduzeća u CG o uključenjima što manjeg dijela depozitnih, osnovnih i deviznih računa kod PB CG 1901, kako bi se smanjio pritisak prelaska i izbjegli rizici eventualnih, ali nepotvrđenih iznenadnih poreskih i ostalih kontrola.

Veliki državni sistemi kao što su carina, poreska uprava, penzijski i ostali državni fondovi, na osnovu internih i neformalnih kontakata, takođe uključuju svoje račune u depozitni potencijal PB CG 1901. Treba istaći da sa punim depozitima u račune banke prelaze akcionari banke, koji su u najvećem broju kompanije sa ograničenim razvojnim i novčanim potencijalom, ali sa jakim neformalnim, političkim i ostalim javnim kontaktima.

Agregatno, banka dobija fondove za dalje proširenje neodržive zablude da se samo na osnovu marketinške kampanje može ostvariti ambicija zauzimanja liderske pozicije u bankarskom sistemu zemlje.

Pregled novinskih naslova koji najpotpunije prezentuju tržišnu “utakmicu” PB CG 1901

Ukinut dekret da se plate primaju preko Prve banke

“Radnici Željezare donedavno platu su primali preko Crnogorske komercijalne banke. Dolaskom novih vlasnika, za isplatu zarada određena je Nikšićka banka, kojoj je promijenjeno ime u Prva banka Crne Gore. Vučini kaže da je praktično dekretom Nikšićka banka nametnuta radnicima, ali da je juče promijenjena ta odluka.

- Sada je udovoljeno zahtjevima radnika koji traže da sami mogu birati banku preko koje će primiti platu - rekao je prvi čovjek sindikata nikšićke fabrike, i dodao da je značajan broj zaposlenih insistirao da banka za isplatu zarada bude CKB kao što je to bio slučaj doskora.

CKB je odnedavno u vlasništvu mađarske OTP banke, dok je Nikšićku, sada Prvu banku, kupio biznismen Aco Đukanović.” Dnevni časopis Vijesti, 23/03/2007. godine;

Opozicija sumnja da se Prva banka forsira

Predstavnici Ministarstva finansija pristali su juče da modifikuju predložene izmjene Zakona o budžetu, kako bi odagnali sumnje poslanika opozicije da Vlada smišljeno radi na prenošenju ingerencija Centralne banke “u ruke” privatne, Prve banke.

Sumnje da se to “indirektno, ali beskrupulozno najavljuje”, opozicionari zasnivaju na članu sedam tog predloga, u kome se govori da “Ministarstvo finansija može zaključiti ugovor...sa bankom - rezidentom države za obavljanje bankarskih poslova u ime države”.

Predstavnik Ministarstva Nikola Vukićević najprije je kazao da se može desiti da državni depozit pređe u drugu banku, ali je nakon oštih optužbi iz opozicije, pristao da “traži kompromis”.

- Spremni smo na kompromis. Možemo tražiti rješenje koje će smiriti te komentare... Može se navesti da to bude međunarodna banka sa kreditnim rejtingom... - kazao je Vukićević. On je dodao da Ministarstvo sve radi javno, te da bi i taj, eventualni potez bio “pod lupom javnosti”.- Dnevni časopis Vijesti, 25/10/2007. godine;

MBA narušila poslovni kodeks

Upravni odbor Udruženja banaka i finansijskih institucija Crne Gore ocijenio je neprofesionalnim i nekretnim postupak Montenegro biznis alijanse, koja je nedavno sa Hipo alpe adriom i Prvom bankom Crne Gore potpisala sporazum o odobravanju kredita njenim članicama po povoljnijim kamatnim uslovima. “Ovim činom neupućivanja poziva drugim bankama, njenim članicama, MBA je direktno favorizovala dvije i time narušila kodeks profesionalnog i poslovnog ponašanja.”, saopšteno je iz Udruženja. U saopštenju, koje je potpisao sekretar Udruženja Mirko Radonjić. Dodaje se da će crnogorske banke pojedinačno preispitati svoje dalje članstvo u MBA.

Montenegro biznis alijansa je nakon Unije poslodavaca praktično najveća asocijacija privatnih preduzeća u Crnoj Gori. Osnovali su je zastupnici neoliberalne ekonomske škole, među kojima je i Petar Ivanović. Ivanović je odnedavno u upravi Hipo alpe adria banke. Dnevni časopis Vijesti, 24/04/2007. godine;

Na kraju, treba istaći da je PB CG 1901 djelimično vodila marketinšku kampanju konvencionalnim marketinškim sredstvima i nastupima, kao što su: podrške sportskim timovima, sportskim udruženjima i

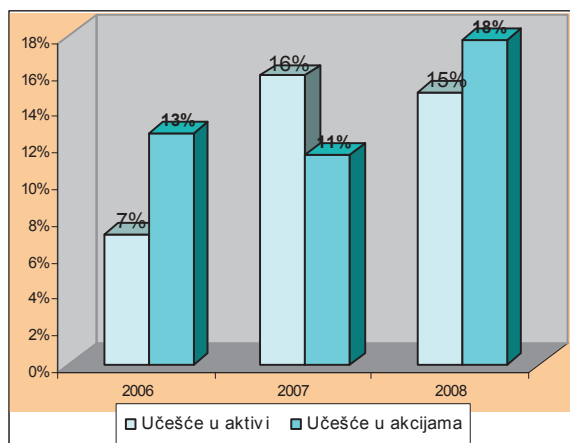
nacionalnim savezima, olimpijskim asocijacijama, pozorišnim i drugim kulturnim manifestacijama, projektima podrške korporativne odgovornosti koje su se odnosile na podrške zdravstvenim i obrazovnim institucijama u CG. Ne sporeći potrebu za ovakvim sredstvima kampanje, objektivno treba primijetiti da je ovaj oblik kampanje ipak dao ograničene rezultate, koji nisu imali potencijal obezbjeđivanja ambicioznog rasta bilansnih pozicija banke.

1.3 Struktura vlasništva/upravljačkog odbora

Na nivou unutrašnjih reformskih opcija do 2005. godine sistemski je bilo neophodno, prije svega, formirati ovlaštenja i odgovornosti nacionalnog regulatora za banke, razviti i podići kvalitet bankarskih usluga i proizvoda, a istovremeno izbjegavati sistemsku negativna iskustva centralizovanog sistema odlučivanja i privređivanja. Stoga domaći nosioci odluka se odlučuju da se primijeni uigrani model pune privatizacije kapitala banaka, preporučivan od strane MMF-a i USAID-a. Do kraja 2006. godine u državnom portfelju ukupnog sistema ostaje neznatan broj akcija (4%) koje nisu obezbjeđivale nikakvu vrstu uticaja ili neformalne kontrole (tabela br. 2, grafik br. 4). Ipak, prvi veći test konzistentnosti primjenjivanih pravila sticanja akcijskog kapitala banke se sprovodi pri privatizaciji državnog paketa akcija PB CG 1901.

Tabela br. 2: PB CG 1901 pozicije kapitala nakon privatizacije Grafik br. 4: PB CG 1901 učešće u agregatnim veličinama sektora

Učešće u akcijskom kapitalu		
31.12.2005	Sektor	PB CG 1901
Državni kapital	13,20%	67,38%
Privatni kapital	18,93%	25,30%
Ino-kapital	67,87%	7,32%
31.12.2006	Sektor	PB CG 1901
Državni kapital	3,57%	14,01%
Privatni kapital	17,61%	77,26%
Ino-kapital	78,81%	8,73%

Izvor: Bilansi banaka koji se objavljuju na web stranici CB CG;

Među domaćim biznismenima sa značajnim i transparentnim kontaktima u državnoj i političkoj administraciji zemlje donosi se odluka da se "podigne" banka sa "izvorno našim/lokalnim" kapitalom. Ova legitimna, poslovna namjera je realizovana do kraja 2006. godine. Realni izvor sredstava se stiče prodajom akcijskog kapitala lidera sektora, CKB-a mađarskoj finansijskoj grupi, jer ova transakcija pruža priliku određenom broju domaćih investitora da steknu ozakonjeni kapital, a potom da potraže oblasti gdje će se njihov kapital oplodavati na željeni način. Odluka o reinvestiranju vodi prema bankarskom sektoru zbog značajnih stopa prinosa i dotadašnjeg rasta sektora, ali i dodatno, jer su bankarstvo i status profesije uvijek obezbjeđivali lokalnu individualnu opčinjenost pojavnim definicijama struke, dok se nije mnogo vodilo računa o strogoj strukturi pravila ko se/kako/ kada/ sa kojim sredstvima/ zbog čega može baviti bankarstvom.

Postupak i način sticanja kvalifikovanog učešća najvećih akcionara banke postaje najveća stručna i regulatorna kontraverza ukupnog poslovnog nastupa i aktivnosti PB CG 1901 u periodu od druge polovine 2006. godine do kraja 2008. godine. Faze sticanja kvalifikovanog učešća u akcijskom kapitalu PB CG 1901 su bile sljedeće:

- Tokom 2005. godine A. Đukanović postaje vlasnik 14% akcija banke, preko privatne kompanije ("Monte Nova"), ali bez legalne saglasnosti nacionalnog bankarskog regulatora za ovu transakciju sticanja akcija banke;

- Na tender Ministarstva finansija naredne godine u novembru isti akcionar stiće dodatnih 42% akcija banke, iz paketa direktnog vlasništva nad akcijama državnih fondova;¹²
- U prvoj polovini 2007. godine učešće najvećeg akcionara se smanjuje na račun dodatne dokapitalizacije koja je akcijski kapital uvećala¹³, prvo na €14 miliona, a potom na skoro €22 miliona; zbog proglašenja stečajnog postupka nad privatnom kompanijom¹⁴, pojedinačno najveći akcionar dobija nakon tri godine saglasnost nacionalnog regulatora da naslijedi akcije i da preuzme upravljanje banke u skladu sa važećim zakonskim okvirom za poslovanje banaka (vidi tekst u box-u); stručno ostaje neriješeno na osnovu kojih podataka je regulator tri godine odbijao da se izjasni o aplikaciji pravnog lica bez poslovne reputacije da stekne akcije banke, ali je privatnom licu sa sličnom poslovnom istorijom odobrio pravo sticanja vlasništva nad akcijama banke;

Pregled novinskog teksta koji najpotpunije prezentuje dobijanje naknadne saglasnosti o sticanju akcijskog kapitala PB CG 1901

“Centralna banka je izdala odobrenje za sticanje kvalifikovanog učešća akcionaru Prve banke Acu Đukanoviću, koji je akcije stekao pravnim sljedbeništvom. Navedeno odobrenje odnosi se na sticanje 27,9 odsto običnih akcija s pravom glasa, izjavila je juče “Danu” direktorica sektora za kontolu banaka Centralne banke Zdenka Rakočević. CBCG je ovo odobrenje izdala krajem prošle sedmice, a Đukanović je zahtjev podnio krajem septembra. Po zakonu o bankama, odobrenje Savjeta CBCG, koji predsjedava Ljubiša Krговиć, neophodno je za sticanje više od opet odsto vlasništva u bankama. Nakon tri godine posjedovanja većinskog paketa akcija Đukanović je, dakle, tražio i dobio odobrenje CBCG da i zvanično upravlja Prvom bankom. Banka je prošle sedmice imala novu dokapitalizaciju od 20 miliona eura, u kojoj su učestvovali Aco Đukanović i Elektroprivreda. Njom je kapital povećan na 44 miliona, a udio Aca Đukanovića na 46,47 odsto. Udio Elektroprivrede u Prvoj banci, koji je od Đukanovićevog dolaska brojnim dokapitalizacijama smanjen sa 25 na devet procenata, najnovijom dokapitalizacijom od šest miliona eura je povećan na 18,24 odsto. Saglasnost na ovu dokapitalizaciju je dala Komisija za hartije od vrijednosti. Kako je “Danu” saopštila Rakočević, CBCG ne izdaje odobrenje bankama za povećanje kapitala po osnovu nove emisije akcija.”, dnevni časopis Dan, 03/12/2008. godine;

- Do trećeg kvartala 2008. godine parcijalnim i interno izvedenim kupovinama akcija nominalna vrijednost akcijskog kapitala se neznatno mijenja;
- Bez saglasnosti CB CG, u posljednjem kvartalu 2008. godine u vremenu od par sedmica prije dobijanja kreditne podrške za spašavanje banke (30/11/2008), za nominalnih €20 miliona se vrši formalna dokapitalizacija banke, od strane pojedinačno najvećeg individualnog akcionara, A. Đukanovića (€14 mil.) i od državne kompanije EP CG (€6 mil.), uz napomenu da saglasnost za ovu transakciju je odobrila Komisija za HoV koja nije nadležna za praćenje poslovanja banaka, odnosno ulaganje u akcijski kapital banaka;
- Za ukupno finansijsko tržište i daljnji razvoj mnogo manje je uznemiravajuća informacija o davanju saglasnosti na posljednju dokapitalizaciju PB CG 1901 od strane Komisije za HoV, jer je uticaj i uloga ovog regulatora na lokalnom finansijskom tržištu minorna; suština ukupnog poremećaja tržišta je u činjenici da se sistemski, ukoliko se slijede Bazelska pravila bankarske supervizije, u akcijski kapital banke mogu da prihvate samo uplaćene akcije, dok je visoko vjerovatno u pitanju bio *swap* dugova za kapital, što je samo usložilo ukupnu sliku regulatornih mjera i poteza prema PB CG 1901, odnosno realnih osnova da se naknadno odobri saglasnost za sticanje kvalifikovanog učešća od strane CB CG za ovaj dodatni nominalni novi unos akcijskog kapitala;

Ovako sakupljeni akcionari, interno limitirani nevelikim poslovnim i tržišnim iskustvom u bankarstvu, posljedično predlažu i biraju članove upravnog odbora banke koji su u profesionalnim karijerama imali manje ili nikakavo iskustvo u upravljanju kompleksnim finansijskim institucijama kao što su banke.

12 Knežević potpisao Acu saglasnost za 23 odsto akcija- dnevni časopis Dan, 21/11/2006. godine;

13 Aco prepustio akcije prijateljima banke - dnevni časopis Vijesti, 10/08/2007. godine;

14 Monte Nova u istoriju- dnevni časopis Vijesti, 11/09/2008. godine;

Acova - Prva banka Crne Gore

Nikšić - Nikšićka banka ubuduće će se zvati Prva banka Crne Gore - odlučeno je na jučerašnjoj skupštini akcionara.

Akcionari su izabrali i novi Upravni odbor u kome će, između ostalih, biti Goran Rakočević, Radmila Vojvodić i Vuk Rajković. Oni će zastupati firmu Monte nova Aca Đukanovića, koja od prošle godine kontrolira Nikšićku banku. Rajković je i do sada bio u upravi, dok su Rakočević, savjetnik predsjednika Crne Gore za spoljnu politiku i budući ambasador u Španiji, i Vojvodić, pozorišni reditelj i direktor agencije Mapa, prvi put na funkciji u bankarstvu. Rakočevića, Vojvodićevu i Rajkovića za upravu banke preporučilo je dugogodišnje prijateljstvo sa Đukanovićem. U Upravni odbor juče su imenovani još i Velimir Bogdanović, Jelica Petričević, Srđan Kovačević i Radenko Purić. Kovačević i Purić su izabrani u ime EPCG i Lovćen osiguranja kao značajnih akcionara banke, a Bogdanović, direktor banke, i Petričević kao zaposleni. – dnevni časopis Vijesti 06/03/2007. godine;

Zaključujući, nekvalitetne odluke koje su pratile ishitreno sticanje vlasništva, potom upotunjene neprincipijelnim profesionalnim izborima članova uprave banke, rezultirale su u koncentraciji izvršne i operativne menadžerske "moći" unutar PB CG 1901 kod pojedinaca koji, takođe, nisu mogli održivo i dugoročno upravljati naglim rastom kreditnog portfelja banke.

1.4 Kako je banka došla u situaciju visokog sistemskog rizika

Uz namjeru da se poremećaj na relativno uređenom bankarskom i finansijskom tržištu Crne Gore u periodu od nepune tri godine potpunije analizira, bilo je potrebno izdvojiti dva osnovna aspekta o ugroženoj likvidnosti PB CG 1901, koja je javno kulminirala u drugoj polovini 2008. godine, kao što su:

- onaj kojim je interno "upravljala" banka, a koji fokusira realizaciju zacrtane ambicije dostizanja leaderske pozicije u što kraćem roku, sa obilježjima bančinog "patriotskog spašavanja" lokalnog biznisa od stranih bankara;
- onaj kojim je neformalna politička i poslovna "moć" pojedinih akcionara banke "umirila" nacionalnog regulatora bankarskog sektora, da ne reaguje na vrijeme i u skladu sa važećom regulativom;

Prvi aspekt apostrofira važnost tinjajućeg, negativnog uticaja niza bančnih profesionalnih grešaka i bančinog neodgovarajućeg organizacionog sistema za sprovođenje procesa naglog rasta. Dodatno, stručno neosvrtnje na ograničavajuće, od banke nikada identifikovane, faktore bankarskog poslovanja kao što su praćenje gdje je/šta radi konkurencija i koja su pravila koja važe za sve. U kasnijoj fazi rasta banke veliki udar na svakodnevnu organizaciju odliva i priliva sredstava sa računa banke predstavljala je činjenica da je određeni, izabrani krug kompanija, dobijao preko noći visoke kreditne podrške koje nisu imale osnova u procjenama rizika i poslovnim, razvojnim kapacitetima dotičnih kompanija. Odobreni krediti su rušili ukupna pravila prudence kontrole, jer su:

- *prvo*, odobravani u većini slučajeva licima povezanim međusobno ili povezanim sa bankom, što je automatski značilo da su u pitanju visoko rizični plasmani;
- *drugo*, odobravani u iznosima koji su značajno nadmašivali četvrtinu kapitala (manje od €5 miliona), granicu koja je bila definisana regulativom;
- *treće*, odobravani u kratkim periodima, bez potpune analize rizika, jer su top menadžeri banke ovakav pristup smatrali konkurentskom prednošću PB CG 1901 i isticali kako su efikasni u odlučivanju i zbog toga imaju veliki broj klijenata.

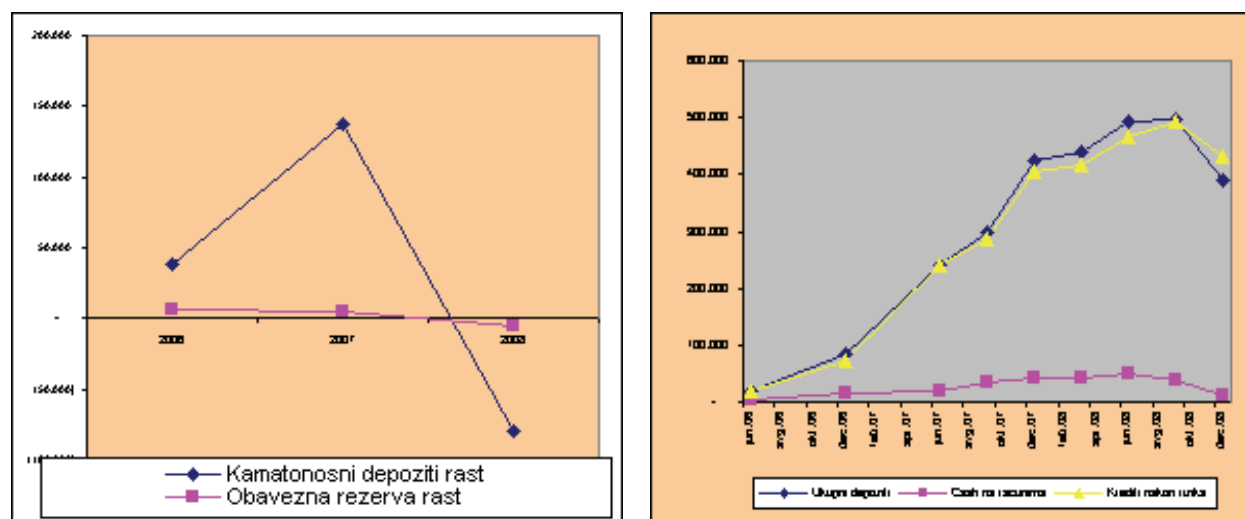
Odluke o kreditima su, s jedne strane, zanemarile pravila opreznog odobravanja, a, s druge strane, potencirale visoko rizične transfere sredstva prema komitentima koji su ili već bili visoko zaduženi ili nisu bili u posjedu konkretnih i izmjerljivih poslovnih projekata razvoja.

Dodatno, banka je samoinicijativno i bez prateće, propisane dokumentacije vještački privlačila klijente, pravna lica i individualce, tako što je otvarala nasumično i bez potrebne saglasnosti račune klijentima, pokušavajući da najveći obim platnog prometa zadrži u međutransakcijama klijenata unutar banke¹⁵, opet maksimalno izbjegavajući pravila struke koja ne preporučuju ovu vrstu profesionalne kratkovidosti, koja funkcioniše samo na veoma kratki rok i rezultira u naglim suočavanjima sa ozbiljnom neusaglašenošću glavnih

¹⁵ Dnevni časopis Vijesti 23/2/2007. godine;

parametara likvidnosti, kroz efekat “samokreiranja” novca, odnosno suočavanja sa dnevnim presjekom većih obaveza od potraživanja, kao i njihove ukupne ročne neusklađenosti.

Grafici 5a/b: PB CG 1901 krive glavnih indikatora ugoržene likvidnosti u periodu od kraja 2006- 2008

Izvor: Bilansi banaka koji se objavljuju na web stranici CB CG; CB CG Statistički izvještaj za 2008. godinu- monetarna statistika;

Grafici 5 a/b uprošćeno iskazuju krivulje kretanja kamatonosnih depozita, odobrenih kredita i obavezne rezerve banke dinamikama koje su već polovinom 2007. godine upućivale na hitno mijenjanje strateških koraka vezanih za “rast banke po svaku cijenu”. Znači, u prvoj polovini 2007. godine su otpočeli pristizati prvi javni signali neredovne realizacije naloga platnog prometa u zemlji i prema inostranim korespondentskim bankama.¹⁶

U grafiku *a* je prezentovano kretanje rasta kamatonosnih depozita i obavezne rezerve, gdje divergenčnost linija kao i nepodudaranje trendova po brzini i jačini su davali kontroloru anticipativne signale prisutnog poremećaja još od ranih mjeseci 2007. godine. U grafiku *b* linije kretanja ukupnih depozita i kredita nakon rizika su skoro poklopljene, uz liniju gotovine na toliko niskom nivou da je stručno postavljanje jednostavnog pitanja bilo neminovno, a to je - ako su svi depoziti otišli u kredite, iz čega je banka podmirivala svoje i tekuće potrebe svojih mnogobrojnih klijenata.

Drugi aspekt sistemskog poremećaja koji nije generiran samo od banke kao pojedinačnog poslovnog subjekta, je vezan za ponašanje nacionalnog bankarskog regulatora. Bilo je primjetno, dodatno potvrđeno međunarodnim evaluacijama (MMF-FSSA, 2007), da je snažna prisutnost CB CG u javnosti u periodu od 2002-2006 doprinosila umirujućim signalima na finansijskom tržištu, koji su uz konsolidaciju bilansa banaka i relativno prihvatljivo sprovedenu privatizaciju do tada, doprinijeli snažnoj investitorskoj zainteresovanosti za ulaganja u sektor, kao i u ukupne razvojne inicijative zemlje.

Međutim, na prve uznemirujuće podatke i upućujuće trendove potencijalnih rizika (IMF definition “weak disclosures regime”), polovinom 2007. godine, nacionalni regulator banaka ne nalazi institucionalne i sistemske mehanizme da svoju realnu neformalnu moć provede u konkretne aktivnosti daljnje zaštite konzistentnog i potencijalno jako razvojnog bankarskog tržišta. Ukupni CB CG javni nastup se svodi na skraćena i birokratska izvješća koja ne predstavljaju snažnu informaciju o uočenim nepravilnostima, ili se institucionalno neobjašnjivo supervizor ponaša kao “neimenovani advokat” PB CG 1901, optužujući druge banke za neloyalnu konkurenciju i političko širenje negativnih informacija o PB CG 1901.¹⁷

16 Prema informacijama Dana iz Udruženja banaka Crne Gore, nikšićka Prva banka je na rubu nelikvidnosti. Pošto se nova uprava, nastojeći da brzo razvije banku, suma novca plasirana u kredite veća je od depozita. Uz to, bančini depoziti su uglavnom kratkoročni. Gotovo da nema oročenih para na godinu, a uopšte nema depozite na tri i više godina, što joj dodatno smanjuje likvidnost. Centralna banka Crne Gore je, prema informacijama “Dana”, već pripremila program mjera za ozdravljenje Prve banke Crne Gore. - dnevni časopis Dan, 24/05/2007. godine; ovu problematiku u avgustu 2008. godine detaljno pokriva nedjeljni časopis Monitor, tekstem “Na vrhu pera”;

17 Intervju sa g-dinom Krgovićem, predsjednikom Savjeta CB CG, dnevni časopis Vijesti, 03/11/2008

Već je u prvom kvartalu 2008. godine povremeno neobrađivanje naloga unutrašnjeg platnog prometa uvećavalo svojevrsne bojazni da situacija sa likvidnošću PB CG 1901 nije održiva. Situacija neizvršavanja naloga klijenata za plaćanjima se dešava tokom ljeta, kada se sistem SWIFT-a, međunarodnih plaćanja stručno i sistemski ponižava jer se od strane bankarskih službenika PB CG 1901 pokušavaju realizovati nalozi bez pokrića na korespodentskim računima kod banaka u inostranstvu, potpuno potirući nivo dostignutih reformi i pravilnog neometanog funkcionisanja ino-platnog prometa.

Neuspješne marketinške "odbrane" banke da su u pitanju "novinarske neznalačke izmišljotine" i nelojalna objašnjenja regulatora, koji potpuno neopravdano slične informacije smješta u korpus "nelojalne konkurencije i profesioanlne zavisti ostalih bankara", najavljivala su krizu širih razmjera od obične neujednačenosti izvora i plasmana jedne banke koja je pokrivala skoro petinu tržišta po plasmanima. Stoga je suočavanje sa poremećajem ugrožavanja ukupne likvidnosti PB CG 1901, koje počinje javno krajem oktobra 2008. godine¹⁸, a time i dovođenja ukupnog bankarskog sektora u stanje sistemskog rizika koje je ličilo na početke 90-tih, imalo negativan reputacioni efekat na ukupan finansijski sistem zemlje.

Kako se sve završilo, odnosno umirilo stanje maksimalno ugrožene likvidnosti drugog po veličini bankarskog subjekta u sistemu zemlje?

Krajem oktobra 2008. godine Skupština CG na prijedlog Vlade donosi "Zakon o mjerama za zaštitu bankarskog sektora" (Sl. list CG br. 64/08), jer je globalni poremećaj na svjetskim finansijskim tržištima imao određene posljedice na umanjene povjerenja u bankarski sektor zemlje. Globalna kriza je iskorišćena kao idealno sistemsko, agregatno opravdanje da se stvori legitiman mehanizam potencijalnog državnog uticaja na poboljšanje likvidnosti bankarskog sektora.

Pored mjera zaštite depozita građana i privrede, čl. 4 navedenog zakona propisuje da "banci kojoj su potrebna dodatna sredstva za likvidnost, Vlada može, na njen zahtjev, obezbijediti kreditnu podršku... tek nakon prijevremene otplate duga države prema toj banci." Pojednostavljeno, usvojeni zakonski mehanizam je automatski obezbjeđivao dvojaku podršku banakama: umanjene duga države i davanje kredita za likvidnost.

Pregled novinskih tekstova koji najpotpunije iskazuju stavove nosioca državnih pozicija u vezi kredita podrške za PB CG 1901

Ministar Lukšić je dodao da je u slučaju Prve banke država u obavezi da interveniše i poboljša likvidnost- "U slučaju Prve banke, koja je domaća i u ovom trenutku nema mogućnost dobijanja ino sredstava, kao što je to slučaj sa ostalim bankama, kojima "majke" banke odobravaju pozajmice, prema Zakonu o mjerama za zaštitu bankarskog sistema, država je u obavezi da interveniše i poboljša likvidnost.", kazao je Lukšić. On je dodao da je zadatak svake odgovorne Vlade da se u periodu kada ekonomska kriza pogađa veliki broj svjetskih ekonomija odgovorno ponaša i donosi zakone i mjere kojima se ublažavaju posljedice krize, koja se postepeno preliva i na crnogorsku ekonomiju. , novinska agencija Beta, 11/11/2008. godine;

Ko nema investitore ima državu - "Prva banka je prva i po tome što je, za sada jedina, odlučila da iskoristi povoljnosti novog zakona o zaštiti bankarskog sistema, koji je po hitnom postupku donesen krajem novembra u parlamentu i postavila je zahtjev Vladi da joj odobri kredit za likvidnost. Kao zalog za 44 miliona eura zajma ponuđeno je 94 odsto akcija banke. Taj zahtjev, međutim, još nije odobren. Zakonom o mjerama za zaštitu bankarskog sistema je propisano da Vlada može, na zahtjev banke, odobriti kredit za likvidnost do godinu. Zaloga za takav kredit su akcije banke po nominalnoj vrijednosti. Zahtjev se podnosi Ministarstvu finansija i nije potrebna dozvola CBCG. Centralna banka, međutim, daje Ministarstvu finansija mišljenje o likvidnosti banke koja podnese zahtjev, ali do sada nije dobila dokumentaciju od Ministarstva ni za jednu banku.", rekla je Rakočević (direktorka sektora kontrole CB CG, prim. IA). dnevni časopis Dan 03/12/2008

18 Zavode red u Prvoj banci- Monetarne vlastu su, prema pouzdanim informacijama "Vijesti", privremeno zamrznule sve kreditne aktivnosti Prve banke i zabranile rast aktive, osim u dijelu koji može poboljšati likvidnost (prihvata depozita itd.). Prvoj banci je, između ostalog, uskraćena i mogućnost plasiranja sredstava u hartije od vrijednosti. "Vijesti" saznaju da je CBCG nedavno naložila i smjenu skoro kompletnog menadžmenta Prve banke uključujući i zamjenika direktora Jelicu Petričević. Generalni direktor banke Velimir Bogdanović pošteđen je ove mjere koju Centralna banka po zakonu može primijeniti, zato što je jedini pokazivao želju za saradnjom sa monetarnim vlastima. "Centralna banka, u skladu sa Zakonom, nije ovlašćena da objavljuje mjere koje u procesu supervizorskog djelovanja preduzima prema ovoj ili bilo kojoj drugoj banci.", piše u odgovoru PR službe CBCG na pitanja „Vijesti“ o mjerama koje su preduzete prema Prvoj banci. – dnevni časopis Vijesti, 22/10/2008. godine;

Iako je narednih mjesec i po dana od donošenja ovog zakona javnost zemlje zasipana neargumentovanim obrazloženjima da državna podrška PB CG 1901 za održavanje likvidnosti nije toliko potrebna (vidi prethodni box), pa se u jednom trenutku nacionalni regulator za banke našao u poziciji da podržava tako nestručna i uznemirujuća obrazloženja¹⁹, polovinom decembra PB CG 1901 podnosi zahtjev i banci se promptno odobrava kreditna podrška u vrijednosti od €44 miliona, kako bi se umirilo tržište i zaustavila panika; smanjilo nepovjerenje komitenata; izvršili nagomilani nalozi unutrašnjeg i inostranog platnog prometa koji su već značajan vremenski period bili samo slagani u dokumentaciji banke.²⁰

19 Intervju sa g-dinom Krgovićem, predsjednikom Savjeta CB CG, dnevni časopis Vijesti, 03/11/2008

20 IZVJEŠTAJ o angažovanim sredstvima za podršku bankarskom sistemu u 2008.godini koje je Ministarstvo finansija prosljedilo parlamentarnom Odboru za ekonomiju, finansije i budžet, na kraju 2008. godine;

3. Mjere javne politike

3.1 Rješenja prethodnog Zakona o bankama

Na osnovu ustanovljenih odgovornosti CB CG Zakonom o bankama („Službeni list RCG”, br. 52/00 i 32/02) uz prateću podzakonsku regulativu, uspostavile su se osnove za postavljanjem sistema nacionalne regulacije bankarskog sektora s glavnim ciljem da se definišu pravila koja treba da važe za sve i koja trebaju da se primjenjuju podjednako prema svim učesnicima na bankarskom tržištu. Pravne neusaglašenosti koje su proizilazile iz činjenice da su zakoni o CB CG i bankama parlamentarno donošeni dok je Crna Gora bila dio većih državnih sistema, prevazilazene su relativno dobrim rezultatima kontrole i konsolidacije bilansa banaka u ranoj fazi reformi bankarskog tržišta zemlje.

Do momenta ulaska pojedinačno najvećih akcionara u akcijski kapital PB CG 1901, pravila sticanja kvalifikovanog učešća su bila poštovana od akcionara svih ostalih učesnika u bankarskom poslovnom ambijentu.

Nepoštovanje predaje odgovarajuće aplikacije za sticanje kvalifikovanog učešća, kao i neusklađivanje poslovnih karijera i profesionalnih profila akcionara i članova upravnog odbora sa slabašnim, ali primijenjivanim pravilima podzakonske regulative, od strane PB CG 1901, od kraja 2006. godine do kraja III kvartala 2008. godine, uslovalo je pojavu unutrašnjeg reputacionog rizika kako za regulatora, tako i za sve učesnike na tržištu.

Ipak, period u kojem nacionalni regulator banaka neopravdano postaje predmetom nekonstruktivnog i netržišnog nezadovoljstva sektora, a time i dijela crnogorske poslovne javnosti, je IV kvartal 2007. godine. Po posljednji put zvanično, institucionalno potkrijepljeno i sistemski važno, CB CG se odlučuje da uvede mjere za ograničavanje kreditnog rasta banka, sa najvećim stopama ograničenja za najveće banke u 2008. godini (CKB-a i PB CG 1901). Tekst iz narednog okvira jasno pokazuje pod kakvim pritiskom bankarske zajednice, s jedne strane, i neformalnih i formalnih političkih i poslovnih krugova, s druge strane, se nalazio nacionalni regulator banaka, a radi dalje analize, treba napomenuti, da je to period koji je prethodio donošenju novog Zakona o bankama.

Pregled novinskih naslova koji najpotpunije iskazuju pritiske javnosti na odluke CB CG

Selektivna odluka CBCG o ograničenjima kreditnog rasta, smatra Udruženje banaka

Udruženje banaka smatra da je jučarašnja odluka Centralne banke o ograničenjima kreditnog rasta selektivna i da će uticati na profit poslovnih banaka, naročito onih najvećih. U Udruženju banaka kažu da ih Centralna banka nije zvanično obavijestila o tome niti je prethodno tražila njihovo mišljenje. U Udruženju banaka tvrde da je odluka Savjeta Centralne banke o ograničenju kreditnog rasta selektivna i da će uticati na poslovanje banaka.

Mirko Radonjić, generalni sekretar Udruženja banaka CG: "Ovo se prvi put dešava po mom mišljenju da Centralna banka Crne Gore donese neku selektivnu odluku jer su sve banke ravnopravne na tržištu a ovo je jedna selektivna odluka koja će se selektivno primjenjivati."

Prema novim mjerama banka čiji je bilans kredita veći od 200 miliona eura može godišnje uvećati taj sektor do 30 odsto. Tu spadaju CKB, NLB, Montenegro banka, Hipo alpe adrija i Prva banka Crne Gore. Banci koja ima 100 do 200 miliona neto kredita rast je ograničen na 40 odsto a ostalim bankama na 60. Izuzete su novoosnovane banke do isteka prve poslovne godine.

Mirko Radonjić: "Sigurno će uticati na profit naročito ovih prvorangiranih iz ovih odluka banaka gdje je rečeno da se banke koje imaju plasirane kredite preko 200 miliona one će moći najmanje procenat da utiču, ato će uticati na rezultat. Za nova pravila Udruženje banaka je saznalo iz medija.", kaže Radonjić. Zvaničan stav će zauzeti kada bude zvanično obaviještena o tome. Set mjera za usporavanje kreditnog rasta važiće od Nove godine. (transkript dnevnika)

IN TELEVIZIJA , INPULS 2 NOVEMBER 14, 2007

Institucionalno, reformsko, političko i sistemsko jačanje opcije neoliberalnog promišljanja da je supervizija finansijskog sistema nepotrebna, jer su uopšteno tržišta sposobna za samokorekciju, posebno je došlo na značaju od 2005. godine kada su počeli prvi signali jačeg pomjeranja privredne aktivnosti zajednice prema gore. Ovaj opšti trend rezultira u sistemskom pasiviziranju nacionalnog regulatora za oblast komer-

cijalnog bankarstva polovinom 2007. godine, u trenutku kada je za ukupni razvoj bankarskog sektora takva pasivizacija bila rizična i nepotrebna, jer je sadržala potencijalno negativne posljedice po ukupni privredni rast zemlje. Ovaj proces će u cjelosti eskalirati u narednom periodu, kada je donošen novi Zakona o bankama.

3.2 Dešavanja prilikom donošenja novog Zakona o bankama i ponašanje Skupštine Crne Gore

Zajednička misija MMF i Svjetske banke koja je u IV kvartalu 2006. godine sprovedla FSAP (Financial System Assessment Project), projekat procjene razvoja finansijskog tržišta zemlje i daljnjih koraka za budući period rasta. Ključnom preporukom svojeg dokumenta smatrala je da se sistemski treba pristupiti izmjeni postojećeg zakona o bankama, koji je trebao da pruži šira ovlašćenja kontroli banaka i da obezbijedi uslove daljnjeg razvoja bankarskog sektora.

Pregled glavnih preporuka FSAP-a, projekta sprovedenog u CG na podacima i trendovima iz jula, septembra i oktobra 2006.g.

MMF i SB “FSSA- Procjena stabilnosti finansijskog sistema”, dokument je odobrio bord direktora MMF-a u decembru 2007.

“Glavni nalazi FSAP-a su: Crna Gora doživljava kreditni bum, koji se primarno finansira iz rasta lokalnih depozita. Do nedavno, rast kreditiranja se koncentrisao na najveću banku, koja je od skora prodana cijenoj strani bankarskoj grupi. Međutim, sada se i druge banke upuštaju u brzu ekspanziju, namećući izazove za supervizorna tijela i povećavajući makroekonomski rizik. Postoji prostor za dalje smanjenje uloge javnog sektora u finansijskom sistemu. Ovo uključuje i postepeno prebacivanje javnih depozita sa komercijalnih banaka na CB CG, ograničavanje rasta finansiranja daljne kreditne ekspanzije i smanjivanje problema upravljanja. Važno je ojačati zakonski okvir, uključujući usvajanje nacrtu zakona o bankama i osnaživanje instrumenata sprovođenja. Iako se smatra da je sveukupni kvalitet supervizije bankarstva snažan, instrumenti sprovođenja su nedovoljni. Korekcija berzanskog tržišta može potaknuti reputacioni rizik mladog finansijskog sistema; vlasti se ohrabruju da povećaju zahtjeve u pogledu otkrivanja podataka u kompaniji, započnu istrage povodom sumnjivih transakcija, i unaprijede sprovođenje zakona.

Rezultati stres-testa likvidnosti ukazuju da neke banke posluju pod uslovima slabe likvidnosti, i imaju relativno veliki stepen koncentracije depozita. Ovo je djelimično zbog početnog stanja likvidnosti na početku stres-testa, gdje jedna banka nema slobodnih novčanih sredstava. Dvije velike banke ne mogu istrpjeti prva tri hipotetička šoka izazvana povlačenjem sredstava i moraju da uzimaju sredstva iz svojih obaveznih rezervi, što je dopušteno. Ukoliko bi svi depoziti javnog sektora bili povučeni, jedna banka bi ostala bez slobodnih sredstava. Ostale banke takođe imaju značajno učešće javnog sektora u koncentraciji depozita: u četiri banke depoziti javnog sektora iznose više od 13 procenata ukupnih depozita; u dvijema bankama udio je veći od 20 procenata.

Procjena na osnovu Bazelskih osnovnih principa za efikasnu superviziju banaka u kontekstu FSAP-a je pokazala da je opšta usklađenost zadovoljavajuća. Oblasti u kojima su neophodna poboljšanja su: (i) interna kontrola banaka; (ii) nedovoljna pravna zaštita supervizora CBCG; i (iii) relativno slabi instrumenti za sprovođenje zakona.

Supervizija banaka u Crnoj Gori je bila uspješna. Pojedine banke su nadgledane kroz proces periodičnih analiza i sistem inspekcija na licu mjesta. CB CG je operativno nezavisna u obavljanju supervizorskih dužnosti, i ne postoje dokazi da se bilo Vlada bilo privredni sektor miješa u proces donošenja odluka supervizora. CB CG je takođe finansijski nezavisna od Vlade. Ona direktno prikuplja naknade za svoje regulatorne i kontrolne aktivnosti. Više osoblje i inspektori su napredovali u efikasnoj primjeni najboljih međunarodnih praksi, naročito promovisući snažnije upravljanje rizikom u ključnim oblastima, tu uključujući operacije i interne kontrole banaka. Oni poznaju rizike sa kojima se suočavaju kako pojedine banke, tako i cijeli bankarski sektor. CBCG preduzima korektivne mjere koje su predviđene zakonima. Njeni kontrolori su takođe bili aktivni u tome da osiguraju da se banke pridržavaju zakonskih obaveza u vezi sa procedurama i procesima za sprečavanje pranja novca.

Neophodno je što prije usvojiti nacrt Zakona o bankama (ZOB) da bi se osnažio zakonski okvir za superviziju nad bankarstvom u sredini izuzetno visokog kreditnog rasta koja se rapidno mijenja.

Tokom posljednja dva kvartala 2007. godine u komunikaciji i saradnji više donosilaca odluka, prije svih CB CG i Ministarstva finansija, pripremljeno je i usaglašeno konzistentno rješenje unaprijeđenja bankarske supervizije i pravila poslovanja banaka. Takav prijedlog dokumenta, usvojen i od Vlade CG, je prosljeđen Skupštini CG na daljnju doradu i krajnje odobrenje.

Dvanaesta sjednica Odbora za ekonomiju, finansije i budžet, održana u više sesija od 19, 26. i 27. decembra 2007. godine i 12. februara 2008. godine (prethodni sazivu Skupštine CG), predstavlja presedan u postupku pripreme i donošenja zakona od strane zakonodavca, jer se tekstovi dotadašnjih zakona koji su usaglašeni na sjednicama Vlade nisu osporavali od strane poslanika većine. Predloženi amandmani četvorice poslanika najjače političke partije (Zarija Franović, Đorđe Pinjatić, Veljko Zarubica, Milorad Vuletić, DPS, 24/12/2007) u cjelosti su derogirali ulogu i značaj nacionalnog regulatora za bankarsko poslovanje i umanjili kvalitet dostavljenog zakonskog rješenja o bankama.

Uz manji broj amandmana od prvobitno predloženih, Zakon o bankama se u "sakatoj" verziji usvaja na resornom odboru i podnosi glavnoj sesiji Skupštine na krajnje odobrenje.

Rezimirajući, razlozi koji negativno obilježavaju donošenje novog Zakona o bankama su sljedeći:

- Amandmani su predloženi od poslanika koji nisu imali iskustva u bankarstvu i organizaciji finansijskih transakcija, pa stoga nisu ni imali znanja da pravilno obrazlažu/podnose amandmane čiji predlog su potpisali i podnijeli odboru na razmatranje;
- Obrazloženja podnošenih amandmana su upućivala na jasno prisustvo lobističkih i ostalih pritiska, jer su se fokusirala na umanjjenje odgovornosti i ovlašćenja nacionalnog regulatora, posebno u oblasti davanja saglasnosti za velike akcionare, i davanja saglasnosti za članove uprave i izvršni menadžment, a sve s ciljem obezbjeđenja "većih sloboda na tržištu i neograničenog protoka kapitala";
- Na predlog izvršne vlasti, predlagača zakona u resornom odboru je zastupao zamjenik generalnog direktora CB CG za kontrolu banaka do posljednje sjednice resornog odbora, kada tu ulogu preuzima ministar finansija, koji u krajnjoj instanci ovjerava većinu predloženih amandmana na „inovirano“ zakonsko rješenje;
- Dodatno, predloženi amandmani su dalje produbljavali intenciono ostavljenu sistemsku nejasnoću ko je nadležan za registraciju i praćenje ulaganja u akcijski kapital banaka;
- CB CG svoju ulogu u pripremanju i odobravanju ključnog zakonskog tekst²¹ a za oblast bankarske supervizije definiše sljedećim stavom: "Ni Skupština Crne Gore, ni skupštinska radna tijela nijesu od Centralne banke Crne Gore tražili izjašnjenje po amandmanima koje su podnijeli poslanici na Predlog zakona o bankama, niti je Centralna banka ovlašćena da samoinicijativno i direktno dostavlja Skupštini svoje stavove oko pojedinih zakonskih rješenja u postupku usvajanja zakona. U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore ("Sl. list RCG", br. 52/00, 53/00, 47/01, 04/05) Centralna banka je ovlašćena da „priprema i učestvuje u pripremi zakona i drugih propisa iz oblasti mo-

21 Prevelika sloboda za akcionare banaka- KRGVIĆ ŽALI ŠTO SU ZAKONOM O BANKAMA USKRAĆENA ODREĐENA OVLAŠĆENJA CBCG, *Podgorica (MINA-BUSINESS) – Usvojeni amandmani na Zakon o bankama umanjili su ovlašćenja Centralne banke (CBCG) u nekim bitnim segmentima njene supervizorske funkcije i dovela u određenim djelovima do nepotrebne neusklađenosti sa direktivama Evropske unije i međunarodnim standardima, smatraju u toj instituciji. Predsjednik Savjeta CBCG Ljubiša Krgović kazao je da je direktno promovisan princip prioritete zaštite i velike slobode akcionara u pravcu ulaganja kapitala u bankarski sistem i smanjenju ovlašćenja Centralne banke u ograničavanju prava dioničara kroz privremenu upravu i slično. "Time se u dobroj mjeri uvećava rizik za deponente i povjerioce banke i težište zaštite interesa pomjera ka akcionarima. Ovakva rješenja nijesu naišla na povoljne reakcije relevantnih tijela Evropske komisije i treba sačekati njihov zvaničan stav, a ovo je prepoznato i u najnovijoj ocjeni Standard end pursa vezano za kreditni rejting Crne Gore.", saopštio je Krgović za prvi broj časopisa Bankar. On je rekao da se nikako ne može isključiti da su razlozi za smanjenje ovlašćenja Centralne banke interes investitora za što manji stepen kontrole i time veću slobodu u raspolaganju kapitalom. "U bankarskom sektoru takav pristup povlači uvećan rizik za deponente i povjerioce jer akcionari raspolažu i odlučuju o tuđim novčanim sredstvima za razliku od slobode preduzetništva u drugim sektorima, gdje isključivi rizik snose vlasnici kapitala samo za sopstvena sredstva", naveo je Krgović. Zakon o bankama usvojen je sredinom februara glasovima vladajuće, Demokratske partije socijalista (DPS), dok je opozicija, koja je oštro kritikovala taj dokument, obezbijedila kvorum za glasanje. U Zakon su uvrštena 24 amandmana DPS-a, koje je Vlada usvojila na redovnoj sjednici prije početka rasprave u parlamentu. Amandmanima DPS-a, koji su ušli u Zakon, ograničena su, prema riječima opozicionih poslanika, određena ovlašćenja CBCG u oblasti vlasničkih i upravljačkih prava, za koje se smatralo da predstavljaju preveliki upliv države, dnevni časopis Vijesti 12/05/2008;*

netarnog, deviznog i bankarskog sistema“, ali ne i da učestvuje u skupštinskoj proceduri usvajanja zakona.“ (transkript elektronski dostavljenog odgovora, prim. IA)

- Krajnja konsekvenca nastalih problema unutar CB CG se ogledala u ostavci zamjenika generalnog direktora za kontrolu banaka, političkog reprezentanta partije, članice vodeće koalicije u parlamentu koja nije glasala za osakaćeno zakonsko rješenje o bankama.

Kontradiktorna dešavanja u vezi ostavke zamjenika generalnog direktora CB CG za poslove kontrole bankarskog sistema

Postovana na web site-u CB CG, u februaru 2008. godine, nalazi se informacija-dopis dotadašnjeg zamjenika generalnog direktora CB CG za kontrolu banaka kako je: „Razlog podnošenja ostavke kulminacija debalansa između ovlašćenja i odgovornosti, koja mi je data članom 20 Zakona o Centralnoj banci i nemogućnosti da u ovakvom zakonsko-institucionalnom okviru dalje odgovaram za kvalitetno obavljanje supervizije banaka (u potpisu, mr. G. Knežević, 08/02/2008).“

Na početku pripreme ovog projekta, nosilac projekta Institut Alternativa, je kontaktirao CB CG sa određenim pitanjima, i odgovor na sljedeće je kao u narednom transkriptu:

IA: Da li je bivši zamjenik generalnog direktora podnio ostavku jer su donešena nova zakonska rješenja bila suprotna ulozi i kvalitetu supervizije ili je postojao neki drugi institucionalni razlog i koji?

Odgovor CB CG (poslat elektronskom poštom 06/05/2009) glasi: „Ostavka zamjenika generalnog direktora za poslove kontrole bankarskog sistema je kao njegov lični čin, upućena Skupštini Crne Gore, a Centralna banka je o tome obavještena, bez navođenja posebnih razloga.“

Neprincipijelna institucionalna dešavanja u vezi donošenja novog Zakona o bankama ubrzo će rezultirati nizom negativnih poremećaja na bankarskom tržištu zemlje na kraju 2008. godine.

U međuvremenu, nova podzakonska regulativa na osnovu novog Zakona o bankama je urađena, koja je u cjelosti odobrena od strane Savjeta CB CG, uz primjetnu namjeru supervizora da se limiti nametnuti “osakaćenim” zakonom nadoknade i da se bankarskoj superviziji zemlje ipak obezbijedi odgovarajući okvir za sprovođenje glavnih profesionalnih aktivnosti iz sfere zaštite deponenata, a posljedično obezbjeđenja glavnog cilja CB CG o stabilnosti i sigurnosti bankarskog sektora.

4. Naučene lekcije i preporuke

Ukupni pozitivni efekti razvoja na bankarskom tržištu Crne Gore u periodu od 2006-2008 su potvrdili istinitost tradicionalne bankarske prakse koja ističe da je obezbjeđivanje konstantne likvidnosti osnovno poslovno, razvojno i profitno obilježje svakog dugoročno uspješnog bankarskog subjekta, a posljedično najvažnije stručno pravilo ukupnog sistema u kojem bilo koja banka posluje.

CB CG je u oblasti bankarske regulacije za vrijeme reformskih početaka postigla određeni, zavidni nivo kontrole i provjere koji je trebalo da vodi novim pravcima razvoja i daljnjeg rasta sektora uz kvalitetne proizvode i jake bankarske subjekte. U naglašenom diskretnom stavu CB CG, posebno nakon dešavanja vezanih za odobrenje novog Zakona o bankama, treba prepoznati institucionalnu namjeru da se tržište nepotrebno ne uznemirava, posebno ako se procjeni da se postojećim mehanizmima kontrole i važećim propisima mogu ostvariti osnovni zadaci institucije.

Međutim, identifikovana jasna i neodrživa stručna pasivizacija regulatora, posebno izražena u 2008. godini, koja je kontinuirano opravdavana šturim javnim izvješćima koji su isticali nasumično sakupljena birokratska opravdanja, posljedica je sistemске nemoćnosti CB CG da jednu nekontrolisano rastuću banku uvede u tokove pametnog, opreznog i pažljivog bankarskog poslovanja, u skladu sa tržišnim i zakonskim okvirima. Stoga je uputno buduće aktivnosti nacionalnog supervizora i ostalih nosilaca odluka u oblasti finansijske regulative usmjeriti prema realizaciji niza potencijalno važnih koraka, kao što su:

Prvo, od sistemске važnosti je da se sprovođenje testova integriteta, odnosno dokazivanja poslovne i stručne reputacije, za akcionare, upravu i izvršni menadžment banke implementira bez limita i bez postavljanja "dilema" prerogulisanosti bankarskog tržišta. Crnogorsko tržište je malo, pa je realno da će regulator biti pod pritiskom da u vremenu niske likvidnosti finansijskih tržišta svijeta ovu malenost tržišta koristi kao argument za pritisak ili opravdanje da se ne diskriminišu investitori, potencirajući stavove da je „svaki investitor dobrodošao“. Bankarski supervizor ne može da prihvati pojavnost slične argumentacije, jer su ulagači u kapital banaka najkontrolisaniji investitori u bilo kojoj zemlji svijeta. Politička javnost CG treba da u cjelosti bude podrška sprovođenju neophodnih procedura da se novi Zakon o bankama osavremeni rješenjima koja bi ojačala ulogu supervizora banaka. U onim sferama gdje je zakon "osakaćen", treba da bude ispravljen. Podzakonskom regulativom koja je napisana nakon stupanja na snagu novog zakona, CB CG je pokušala da na „mala vrata“ uvede „fit&proper“ testove za akcionare, upravne i menadžerske strukture, a da ne uznemiri tzv. neoliberalno ekstremne tržišne pobornike, što joj samim tim činom obezbjeđuje formalnu moć. Međutim, uvijek je ostavlja jako podložnom spoljnim i neformalnim uticajima, posebno ako se značajan dio podzakonskih rješenja, koji dorađuju zakon, može osporiti u upravnoj sudskoj proceduri.

Drugo, CB CG mora iznaći transparentan način da u okviru važeće regulative dokaže učesnicima na finansijskom tržištu, odnosno da ih dodatno edukuje, da je ulaganje u banke posao koji ide prvo i samo preko ove institucije, za sva kvalifikovana učešća (5% akcijskog kapitala) i uvećanja kvalifikovanih učešća, uz primjenu pravila koja važe za povezana lica i lica povezana sa bankom, pošto se u savremenoj superviziji ova lica zajedno tretiraju kao jedan sticalac običnih akcija banke. Pitanje sticanja akcionarskog kapitala banke nije pitanje liberalizacije tržišta nego pitanje jačanja bankarskog sistema, a posljedično i ukupnog finansijskog sistema zemlje.

Treće, posebno je važno da institucije kao što su Komisija za HoV i CDA (Centralna depozitarna agencija), ako se poštuju pravila finansijske struke, ne mogu da objavljuju podatke o sticanju akcija banke i daju saglasnost na sticanje akcija banke, a da prije toga ne sprovedu ukupnu proceduru stručne korespodencije o institucionalnoj saradnji sa CB CG. Svi pripadajući zakoni i podzakonski akti finansijskog tržišta trebaju komplementarno da se izmijene i prate zahtjeve bankarske supervizije da sistemski uveže problematiku sticanja kvalifikovanog učešća u akcijski kapital banke.

Četvrto, radi kvalitetne razvojne budućnosti bankarskog sektora zemlje važno je da se odobrena kreditna podrška od €44 miliona vrati u cjelosti od strane PB CG 1901. Ne treba javno dovoditi u sumnju da je odobrena suma pretjerana, jer je visoko vjerovatno da su se navedenom sumom pokrili samo zahtjevi za ispunjenje obaveza iz platnog prometa. S druge strane, potenciranje činjenice da kreditna podrška nije dovoljna ne može značiti kvalitetan pristup problematici rješavana ugrožene likvidnosti značajnog bankarskog subjekta za ukupan sektor.

Crnogorska stručna i djelimično politička javnost CG nije učestvovala u neprincipijelnom prihvatanju pojava informacija iz PB CG 1901, koje su se odnosile na dostizanje lidera u sektoru i eventualnu poziti-

vnost tako postignutih rezultata. Međutim, to ne može biti argument za tekuće uznemirenje tržišta od mnogih poslenika javne riječi, jer je akcionarska struktura banke interesantna za različite političke debate, sve do trenutka dok se situacija sa tekućom likvidnošću PB CG 1901 ne uvede u pravila koja sve ostale banke poštuju.

Kako bi izgledao scenario u kojem je CB preduzela sve potrebne mjere na vrijeme ?

Ova stručna dilema se jednostavno može razriješiti ukoliko se sagleda situacija na osnovu koje je CB CG formalno-pravno sprovela ranije važeću regulativu koja je bila na snazi tokom 2006/2007 i dijela 2008. godine, što bi vodilo neodobravanju saglasnosti za sticanje akcija najvećim akcionarima PB CG 1901, kao i pokretanju pitanja neodržive likvidnosti već početkom 2007. godine. Međutim, u ekonomskom ambijentu Crne Gore, koji je nakon decenija ekonomskog nekvalitetnog strateškog pada, iskusio u navedene tri godine jak pozitivan pomak svih važnih investicionih i ekonomskih parametara, bilo je sistemski, do određene mjere, očekivati da će udarna institucija finansijskog sektora zemlje prihvatiti internu procjenu da je bankarski sistem dovoljno rezistentan i da će se nagli i nesrazmjerni rast PB CG 1901 dodatno pozitivno odraziti na ukupne performanse razvoja nacionalne ekonomije.

Kako je slična procjena ubrzo pokazala svoje nekvalitetne efekte za ukupno tržište i ekonomski sistem zemlje, nije bilo stručnog opravdanja za odsustvo bilo kakve anticipativne aktivnosti regulatora, jer je bilo jasno da su određene mjere strogog nadzora potrebne prema PB CG 1901 već polovinom 2007. godine.

Prikupljanje neformalnih informacija nije samo posao ili razonoda javnosti, nego treba da predstavlja pomoćni mehanizam rada nacionalnog kontrolora, posebno kada se putem zvaničnog postupanja ne mogu postići potrebni rezultati. U ovoj ravni neformalne moći i korišćenja neformalnih informacija, CB CG je u cjelosti ostala unutar sopstvenih birokratskih granica, što je samo doprinijelo uvećanju razmjera unutrašnje krize bankarskog sektora i uvećalo potrebu za većom kreditnom podrškom za spašavanje likvidnosti PB CG 1901.

Ukratko, da je realizovan optimalni scenario, odnosno da je urađeno sve “po knjizi”, odnosno u skladu sa ovlašćenjima nacionalnog regulatora, je neplodna stručna i javna dilema jer su tekući problemi u bankarskom sektoru kompleksni, dodatno usložnjeni globalnim finansijskim kolapsom. Ali, institucionalno je pravilno da se o svemu što se dešavalo u vezi internih poremećaja u PB CG 1901 ohrabruje široka rasprava, pošto jedna slična javna razmjena stručnih argumenata može dodatno doprinijeti daljnjem povraćaju povjerenja u bankarski sektor zemlje.

Takođe, treba podsjetiti da je dinamika odobravanja produženja korišćenja kreditne podrške, nakon vraćanja kvartalne rate od €11 miliona (kraj I kvartala 2009. godine), diskreciono ovlašćenje Ministarstva finansija, i nije preporučljivo za održivi oporavak ukupnog bankarskog i finansijskog sistema da se kroz problematiku konflikta interesa u kojoj se nalaze akcionari banke, a za koju je regulativa značajno ispod normi moralne i sistemske kazne, vještački stvara panika u sistemu, jer su rizici od drastičnijeg usporavanja privredne aktivnosti zemlje na dugi rok veoma izraženi.

Peto, tokom pripreme „Zakona o zaštiti bankarskog sektora“, kao i tokom odobrenja kreditne podrške za spašavanje likvidnosti PB CG 1901 uočena je potrebna kooperacija i snažnija saradnja Ministarstva finansija i CB CG. Ako već nacionalni regulator, nije anticipirao poremećaje na tržištu bankarskih subjekata, a trebao je ovo inovirano institucionalno zajedništvo u donošenju i sprovođenju zahtjevnih odluka iz sfere zaštite finansijskog sistema, sistemski kreira snažne i ohrabrujuće signale, koji dodatno trebaju da utiču na povraćaj povjerenja u bankarski sektor zemlje.

Šesto, identifikovana neprincipijelnost CB CG u neanticipiranju autohtone krize likvidnosti unutar bankarskog sektora zemlje jeste sistemski iznenađujuća, ali se može i mora ispravljati pošto ekonomski sistem Crne Gore nema kapacitete da istrpi urušavanje postignutih nivoa bankarskog poslovanja, što bi samo dodatno produbilo i ugrozilo povjerenje koje građani još uvijek imaju prema bankarskom sistemu.

LITERATURA

- Izvještaj Glavnog ekonomiste (III kvartal 2008. godine)
- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste - 2007. godina
- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste - 2006. godina
- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste - 2005. godina
- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste - 2004. godina
- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste - 2003. godina
- Godišnji izvještaj glavnog ekonomiste (januar - decembar 2002. godine)
- Supervizija Centralne banke Crne Gore 2006. - šest godina poslije
- Godišnji izvještaj o radu Sektora za kontrolu banaka za 2005. godinu
- Godišnji izvještaj o radu Sektora za kontrolu banaka za 2004. godinu
- Godišnji izvještaj o radu Sektora za kontrolu banaka za 2003. godinu
 - 2008 International Monetary, IMF Country Report No. 08/50 Republic of Montenegro: Financial System Stability Assessment
 - Tekstovi štampanih i elektronskih medija:
 - Vijesti,
 - Dan
 - Republika
 - Pobjeda
 - Monitor
 - TV IN
 - Mina Business
 - RFE RL
 - Beta
 - B92
 - CG Bankar
 - CG Ekonomist

STARA REGULATIVA

- SMJERNICE ZA PRIMJENU SISTEMA RANGIRANJA BANAKA NA BAZI CAMELS METODOLOGIJE (“Sl. list RCG”, br. 53/01)
- ZAKON O BANKAMA (“Sl. list RCG”, br. 52/00, 53/00, 47/01, 032/02)
- ZAKON O STEČAJU I LIKVIDACIJI BANAKA (“Sl. list RCG”, br. 47/01)
- ZAKON O ZAŠTITI DEPOZITA
- ZAKON O REGULISANJU OBAVEZA I POTRAŽIVANJA PO OSNOVU INO DUGA I DEVIZNE ŠTEDNJE GRAĐANA
- ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA («Sl. list RCG», br. 06/02)
- ZAKON O UPRAVNOM SPORU
- ZAKON O HARTIJAMA OD VRIJEDNOSTI (Objavljen u »Sl. listu RCG«, br. 59/00, 10/01)
- ZAKON O SPRJEČAVANJU PRANJA NOVCA (“Sl. list RCG”, br. 55/03 od 01.10.2003, 58/03 od 20.10.2003)
- ODLUKU O POSTUPKU I NAČINU IZDAVANJA DOZVOLA ZA RAD, ODOBRENJA I SAGLASNOSTI I VISINI NAKNADA (“Sl. list RCG”, br. 68/02)
- ODLUKU O NAČINU I POSTUPKU VRŠENJA KONTROLE BANAKA I VISINI NAKNADE (“Sl. list RCG”, br. 37/01)
- ODLUKU O UPRAVLJANJU RIZIKOM LIKVIDNOSTI (“Sl. list RCG”, br. 37/01)
- ODLUKU O MINIMALNIM STANDARDIMA KAPITALA BANKE (“Sl. list RCG”, br. 44/02)
- ODLUKU O MINIMALNIM STANDARDIMA ZA UPRAVLJANJE KREDITNIM RIZIKOM I POSLOVANJU SA LICIMA POVEZANIM SA BANKOM (“Sl. list RCG”, br. 44/02)
- ODLUKU O KONTNOM OKVIRU CENTRALNE BANKE CRNE GORE (“Sl. list RCG”, br. 11/02)
- ODLUKU O KONTNOM OKVIRU ZA BANKE I FINANSIJSKE INSTITUCIJE
- ODLUKU O USLOVIMA ZA STICANJE I POSTUPANJU BANAKA SA SOPSTVENIM AKCIJAMA
- ODLUKU O KONTROLI BANAKA NA KONSOLIDOVANOJ OSNOVI

- ODLUKU O PRIVREMENOJ UPRAVI U BANCI
- ODLUKU O SADRŽAJU I NAČINU VOĐENJA REGISTRA PREDSTAVNIŠTAVA STRANIH BANAKA ("Sl. list RCG", br. 67/02)
- ODLUKU O OSNOVAMA SISTEMA INTERNE KONTROLE U BANKAMA ("Sl. list RCG", br. 37/01)
- ODLUKU O INTERNOJ REVIZIJI U BANKAMA
- ODLUKU O MJERAMA ZA OZDRAVLJENJE NESOLIDNIH BANAKA (Objavljena u »Sl. listu RCG«, br. 16/01)
- ODLUKU O KRITERIJUMIMA I POSTUPKU KLASIFIKACIJE AKTIVE I FORMIRANJU REZERVE ZA POTENCIJALNE GUBITKE PO STAVKAMA AKTIVE (»Sl. list RCG«, br. 44/02)
- ODLUKU O DRŽANJU DEVIZA NA DEVIZNIM RAČUNIMA KOD OVLAŠĆENE BANKE (Objavljena u »Sl. listu RCG«, br. 8/01)
- ODLUKU O BLIŽIM USLOVIMA I NAČINU KORIŠĆENJA SREDSTAVA KOJA CENTRALNA BANKA CRNE GORE ODOBRAVA BANKAMA U CILJU ODRŽAVANJA LIKVIDNOSTI (»Sl. list RCG«, br. 02/02)
- ODLUKU O SPOLJNOJ REVIZIJI FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA BANKE (»Sl. list RCG«, br. 37/01)
- ODLUKU O SADRŽAJU I NAČINU VOĐENJA REGISTRA BANAKA I AFILIJACIJA STRANIH BANAKA (»Sl. list RCG«, br. 67/02)
- ODLUKU O SADRŽAJU I NAČINU VOĐENJA REGISTRA PREDSTAVNIŠTAVA STRANIH BANAKA (»Sl. list RCG«, br. 67/02)
- ODLUKU O KREDITNIM UNIJAMA (»Sl. list RCG«, br. 01/03)
- ODLUKU O NEPOSREDNOJ PRIMJENI MEĐUNARODNIH RAČUNOVODSTVENIH STANDARDA (Sl. list RCG, broj 69, 24.12.2002. godine)
- ODLUKU O USLOVIMA I NAČINU OBAVLJANJA MJENJAČKIH POSLOVA (Objavljen u "Sl. listu RCG", br. 50/99)
- UREDBA O SPOLJNOTRGOVINSKOM POSLOVANJU (Objavljena u "Sl. listu RCG", br. 33/00, 44/00)
- ODLUKU O MIKROKREDITNIM FINANSIJSKIM INSTITUCIJAMA ("Sl. list RCG", br. 01/03)
- ODLUKU O OBAVEZNOJ REZERVU BANAKA KOD CENTRALNE BANKE CRNE GORE ("Sl. List RCG", br. 20/03, 72/03)
- ODLUKA O JEDINSTVENOM NAČINU OBRAČUNA I ISKAZIVANJA EFEKTIVNE KAMATNE STOPE NA KREDITE I DEPOZITE
- ODLUKA O IZVJEŠTAJIMA KOJE BANKE DOSTAVLJAJU CENTRALNOJ BANCI CRNE GORE

NOVA REGULATIVA

- Zakon o bankama (“Sl. list Crne Gore“, br.17/08)
- Zakon o stečaju i likvidaciji banaka (“Sl. list RCG“, br. 47/01, “Sl. list CG“, br. 62/08)
- Zakon o mjerama za zaštitu bankarskog sistema (“Sl. list Crne Gore“, br. 64/08)
- Odluka o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore u skladu sa Zakonom o bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 68/08); Prilozi uz odluku
- Odluka o Kontnom okviru za banke (“Sl.list Crne Gore“, br. 68/08); Prilog uz Odluku o Kontnom okviru
- Odluka o dokumentaciji koja se prilaze uz zahtjeve za izdavanje odobrenja iz Zakona o bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 57/08); Smjernice za ocjenu ispunjenosti uslova kandidata za članstvo u odboru direktora banke
- Odluka o uslovima za obavljanje kreditno-garantnih poslova (“Sl.list Crne Gore“, br. 42/08)
- Odluka o adekvatnosti kapitala banaka (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o internoj reviziji u bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o metodologiji za mjerenje rizika zemlje u bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o minimalnim standardima poslovanja banke sa licima povezanim sa bankom (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o minimalnim standardima za upravljanje rizikom kamatne stope koji ne proizilazi iz trgovačkih aktivnosti banke (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o minimalnim standardima za upravljanje rizikom likvidnosti u bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o minimalnim standardima za upravljanje tržišnim rizicima u banci (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o osnovama sistema interne kontrole u bankama (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o sadržaju i načinu vođenja registara banaka, filijala stranih banaka, mikrokreditnih finansijskih institucija, kreditnih unija i predstavništava stranih banaka (“Sl.list Crne Gore“, br. 60/08)
- Odluka o visini naknada za vršenje kontrolne funkcije Centralne banke Crne Gore (“Sl.list Crne Gore“, br. 48/08);
- Smjernice za primjenu sistema rangiranja banaka na bazi CAMELS metodologije (“Sl.list RCG“, br. 53/01)

INSTITUT ALTERNATIVA

Institut Alternativa je nevladino udruženje osnovano septembra 2007. godine od grupe mladih, obrazovanih građana sa iskustvom u civilnom društvu, javnoj administraciji i biznis sektoru.

Misija Instituta Alternativa je snaženje demokratskih procesa u Crnoj Gori kroz identifikovanje i analizu opcija javne politike.

Strateški ciljevi Instituta Alternativa su da podigne kvalitet razvoja javnih politika, da doprinese razvoju demokratije i vladavine prava i da doprinese zaštiti ljudskih prava u Crnoj Gori.

Vrijednosti koje slijedimo u svom radu su posvećenost misiji, nezavisnost, stalno učenje, umrežavanje i saradnja i timski rad.

Institut je realizovao projekat "Javna administracija u Crnoj Gori – šeme plata, mehanizmi nagrađivanja i mogućnosti za profesionalno napredovanje u zakonodavstvu I praksi" (Januar 2008 – Jun 2008)". U okviru projekta je uspješno sprovedeno istraživanje, pripremljena studija istog naslova i organizovan okrugli sto.

Institut je pripremio kratku informaciju sa preporukama o Transparentnosti finansijskog poslovanja Skupštine Crne Gore (Jun 2008).

Institut priprema i distribuirao na dnevnoj osnovi za preko 250 korisnika "Dnevni pregled" koji sadrži najvažnije informacije iz sfere politike, društva, ekonomije, regionalne saradnje. Sedmično se objavljuju komentari javnih ličnosti, saradnika Instituta i drugih eksperata. Korisnici Dnevnog pregleda su uglavnom predstavnici inostranih organizacija i diplomatskih predstavništava u Crnoj Gori, EU, SAD i dr.

Institut je suizdavač Publikacije "Politički kriterijumi za priključenje Evropskoj uniji" autora mr Aleksandra Saše Zekovića.

Predstavnik Instituta Alternativa je učestvovao na sjednici Odbora za ekonomiju, budžet i finansije, kada je na dnevnom redu bio Predlog Zakona o budžetu Crne Gore za 2009. godinu i predstavio Komentar Instituta na ovaj predlog zakona.

Institut Alternativa realizuje kao partner Evropskog pokreta u Crnoj Gori i Centra za monitoring projekat "EU Matrix – Monitoring procesa evropskih integracija – Monitoring Nacionalnog Programa za Integraciju Crne Gore u EU – pripremna faza"

Aktivnosti Instituta Alternativa su podržane od strane Fondacije Institut za otvoreno društvo – Predstavništvo Crna Gora (FOSI ROM) i Fondacije Friedrich Ebert.

Institut je ostvario saradnju s Evropskom inicijativom za stabilnost (ESI) sa sjedištem u Beču koja je sprovela program izgradnje kapaciteta za saradnike IA.

Institut Alternativa je član NVO samoregulatornog tijela i pružio je punu informaciju o svom finansijskom poslovanju u skladu sa Kodeksom djelovanja NVO čiji je potpisnik.